

De invloed van papier, tablet en desktop op tekstbegrip en leesbeleving van middelbare scholieren

Een empirisch onderzoek naar het verschil in tekstbegrip en leesbeleving bij het lezen van een tekst vanaf papier, tablet of desktop bij middelbare scholieren.

Bachelor Eindwerkstuk
Communicatie- en Informatiewetenschappen
Universiteit Utrecht

Auteur	Eline Jansen
Studentnummer	3819280
Contact	e.c.j.jansen@students.uu.nl
Begeleider	D.M.L. Janssen
Datum	20-01-2015

Abstract

In dit artikel wordt het effect van modaliteit op tekstbegrip en leesbeleving van middelbare scholieren onderzocht. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen papier, *tablet* en *desktop*. De verwachtingen zijn dat tekstbegrip beter zal zijn en de leesbeleving positiever bij het lezen vanaf papier dan bij het lezen vanaf een *tablet* of *desktop*. Lezen vanaf een *tablet* zal naar verwachting zorgen voor beter tekstbegrip en een positievere leesbeleving dan bij het lezen vanaf een *desktop*. In het onderzoek wordt tekstbegrip getoetst aan de hand van *textbase* en situatiemodelvragen. Bij de leesbeleving wordt er gekeken naar de leeservaring en de voorkeur voor een modaliteit van de scholieren. De resultaten lieten zien dat er geen effect van modaliteit aanwezig was op tekstbegrip of leeservaring, wel was er een effect van tekst gevonden op tekstbegrip en leeservaring. De middelbare scholieren lieten een voorkeur zien voor papier en daarna *desktop*. Het uitblijven van een effect van modaliteit op tekstbegrip zou kunnen duiden op daadwerkelijke, minimale verschillen tussen het lezen vanaf papier, *tablet* of *desktop* in deze omstandigheden. Anderzijds zijn de bevindingen mogelijk toe te wijzen aan het verschil in motivatie tussen scholieren of het ongelijke niveau van de teksten.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Theoretisch kader	4
2.1 Lezen en begrijpen	4
2.2 Effect van modaliteit op tekstbegrip	4
2.3 Mogelijke verklaringen	5
2.4 Papier versus tablet versus desktop	6
2.5 Effect van modaliteit op leesbeleving	7
3. Methode	9
3.1 Materiaal	9
3.2 Procedure	9
3.3 Proefpersonen	10
3.4 Onafhankelijke en afhankelijke variabelen	10
4. Resultaten	13
4.1 Tekstbegrip	13
4.2 Leesbeleving	13
5. Conclusie	15
6. Discussie	16
7. Literatuur	17
Bijlagen	
Bijlage 1 Eindexamenteksten havo Nederlands	
Bijlage 2 Instructieblad	
Bijlage 3 Vragenlijsten	

1. Inleiding

Tegenwoordig is er een enorme digitalisering aan de gang. Hierbij vindt er vooral een verschuiving van papier naar digitaal plaats. Kinderen groeien op met het dagelijks gebruik van computers en *tablets*. Deze verschuiving is niet enkel aanwezig in het privéleven, maar komt ook tot uiting in het onderwijs. Op de basisschool krijgen kinderen al computerles en bestaat er zelfs een nieuw fenomeen: de *lpad*-school. “Kinderen moeten voorbereid worden op de wereld van 2030, niet op de wereld van gisteren”, stelt Maurice de Hond, initiatiefnemer van het project (Colin van de Hoek op NU.nl, 2013). Ook universiteiten leveren het meeste cursusmateriaal vaak online en middelbare scholen bieden hun lesstof steeds vaker digitaal aan.

Toen in 1990 de eerste digitale boeken uit kwamen voorspelde men dat papieren boeken overbodig zouden worden (Brad Stone op nytimes.com, 2007). Men gaat er vanuit dat hoe nieuwer, hipper of interactiever iets is, des te beter en effectiever het zal zijn. Het digitaal aanbieden van informatie hoeft echter niet beter te zijn, vooral als het gaat om het lezen en begrijpen van teksten. Sinds de digitalisering van teksten is dit vraagstuk een *trending topic* geworden. Zo verschijnen er artikelen als: “Vergroot lezen vanaf papier het tekstbegrip?” of “Lezen op je tablet: beter of slechter dan papier?”. Er is al veel onderzoek uitgevoerd naar dit onderwerp. Onderzoekers hebben zich daarbij vooral gericht op de vergelijking van teksten op papier met digitale teksten.

Door de komst van de *tablet* en *e-readers* is het lezen vanaf papier helemaal in het gedrang gekomen. Het marktonderzoek van GfK laat zien dat de populariteit van *e-books* blijft stijgen. Zo steeg de verkoop in 2013 met 38% ten opzichte van het vorige jaar (Lex van Lieshout op nrc.nl, 2014). *Tablets* en *e-readers* vertonen veel meer overeenkomsten met het lezen vanaf papier dan computers. Ze zijn licht, daardoor makkelijk mee te nemen en ook tastbaarder. Eerder onderzoek heeft vaak digitaal lezen als een categorie samen genomen. Maar het lezen vanaf een *desktop* is heel anders dan het lezen vanaf een *tablet*. Bestaat er ook een verschil tussen het lezen vanaf *tablets* en *desktops*?

Veel middelbare scholen zijn bezig met een overstap naar nieuwe lesmethoden. Zo luidt de kop van een artikel over dit onderwerp: “Onderwijs in 2050, schoolboeken zijn er dan echt niet meer” (Michael van Wetering op kennisnet.nl, 2013). Toch is er nog vrij weinig onderzoek gedaan naar het effect van modaliteit op het tekstbegrip van middelbare scholieren. Vooral studenten en jonge kinderen worden als proefpersonen genomen in veel onderzoeken. Desondanks is het een belangrijke doelgroep, veel middelbare scholen overwegen hun lesmethoden te digitaliseren. Een voorbeeld hiervan is het Dendron College te Horst. Deze middelbare school maakt tot nu toe gebruik van meer ‘ouderwetse’ lesmethoden en papieren boeken. Toch heeft de school de ambitie om meer gebruik te gaan maken van *tablets* of *desktops*, waarmee ze hun lesstof *online* beschikbaar kunnen stellen. Veel leraren zijn van mening dat multimedia lessen de enige manier zijn om kinderen te betrekken in de les en te zorgen dat de leerlingen geconcentreerd blijven. “... *Many teachers now claim that flashy multimedia lessons are the only way to engage children whose ability to absorb information has been shaped by continuous exposure to technology from a young age*”. De informatievergaring van kinderen tegenwoordig wordt volledig gevormd door continue blootstelling aan technologie vanaf een jonge leeftijd (Sophie Curtis op telegraph.co.uk 2014).

Veel middelbare scholen zijn van plan of bezig met een digitalisering van hun lesmethoden. Deze plannen veronderstellen weliswaar dat deze overschakeling van papier naar *desktop* of *tablet* geen negatieve effecten zal hebben op de scholieren. Ze verwachten dat het weinig verschil zal maken op het tekstbegrip en dat de leerlingen toch al de voorkeur geven aan digitale media. Toch zijn hier de meningen over verdeeld, net als de onderzoeksresultaten. Jongeren groeien op in een digitale eeuw en maken dagelijks gebruik van digitale modaliteiten. Het is interessant om te onderzoeken of deze verwachtingen inderdaad bevestigd worden. Geven middelbare scholieren wel de voorkeur aan digitale modaliteiten en hebben deze modaliteiten ook effect op hun tekstbegrip?

2. Theoretisch kader

2.1 Lezen en begrijpen

Wanneer we een tekst lezen kunnen we dit op verschillende manieren doen: we kunnen de tekst vluchtig scannen, in zijn geheel lezen of zeer grondig doornemen. Wat houdt lezen precies in? Neisser ziet lezen als “*the processes by which [...] the sensory input is transformed, reduced, elaborated, stored, recovered, and used*” (Neisser in Geyer, 1970, p. 47). Bij het lezen van een tekst is het van belang dat de lezer de tekst ook begrijpt. Het draait hier niet om het begrijpen van de woorden, maar het begrijpen van de tekst binnen een bepaalde context. Hierbij speelt achtergrondkennis een belangrijke rol. “*Understanding cannot succeed until a language message can be related to some realm of familiar knowledge*” (Singer, 1990, p. 90)

Singer (1990) stelt dat tijdens het lezen de lezer tegen woordsequenties aanloopt. Om deze sequenties te begrijpen is het belangrijk om de betekenis van ieder woord terug te halen, de syntax van de sequenties te analyseren en de aanwezige proposities uit de boodschap te halen (Singer, 1990, p. 18). Hij benadrukt de essentiële rol van kennis bij het begrijpen van teksten; het begrijpen van een tekst hangt af van de kennis die ten grondslag ligt aan de gelezen tekst. Dit effect van kennis komt tot uiting op twee punten: wanneer men de boodschap encodeert en wanneer men de boodschap terughaald uit het geheugen (Singer, 1990, p. 91).

Bij het lezen van een tekst probeert de lezer een mentale representatie van de inhoud van de tekst te maken. Het *Model of Text Comprehension* van Kintsch en Van Dijk (1983) stelt dat er drie niveaus van mentale representatie zijn die van belang zijn voor tekstbegrip. Zij onderscheiden hierbij de volgende niveaus: *surface structure*, *textbase* en *situation model*. *Surface structure* betreft een mentale representatie van de exacte tekst die gelezen is, deze vervalft dan ook snel uit het geheugen (Zwaan & Rapp, 2006, p. 737). Het *textbase* niveau bevat idee-clusters die expliciet in de tekst aanwezig zijn, samen met een aantal inferenties. Op dit niveau representeren de lezers de ideeën die staan beschreven in de tekst, maar niet meer ieder woord of concept (Zwaan & Rapp, 2006, p. 737). Op het situatiemodel niveau representeren lezers informatie uit de tekst waarbij ze eerdere kennis activeren die verder gaat dan wat er expliciet in de tekst staat (Zwaan & Rapp, 2006, p. 737). De lezer integreert hier het linguïstische materiaal van de tekst met zijn of haar achtergrondkennis (Kamalski, 2007, p. 28). Dit niveau wordt gezien als essentieel voor tekstbegrip.

Het *Model of Text Comprehension* gaat uit van de assumptie dat begrip niet enkel te maken heeft met de representatie van een *textbase* in het episodische geheugen, maar het draait ook om de activatie van en het updaten door het situatiemodel. Het gaat dus niet enkel om wat de tekst betekent, maar ook waar de tekst naar refereert (Van Dijk & Kintsch, 1983, p. 11). Van Dijk en Kintsch concludeerden dat wanneer we de relaties tussen de lokale en globale feiten waar de tekst naar verwijst niet begrijpen, we de hele tekst niet begrijpen. Kintsch en Van Dijk zien het situatiemodel als een soort interactie tussen de gemaakte tekstrepresentatie en de informatie die teruggehaald wordt uit het langetermijngeheugen (Van Dijk & Kintsch, 1983, p. 60).

2.2 Effect van modaliteit op tekstbegrip

Het is interessant om te kijken in welke mate de keuze van een modaliteit effect heeft op begrip. Het is lang bekend dat het leesproces wordt beïnvloed door het medium waarin de tekst gerepresenteerd wordt (Dillon in Ackerman & Lauterman, 2012). Door de komst van digitale media worden papieren teksten vaak vervangen door digitale versies. Het meeste onderzoek is dan ook gedaan naar het verschil tussen papieren en digitale teksten.

Jeong (2010) onderzocht de gebruiksverschillen tussen elektronische en papieren boeken. Hij vond een significant beter leesbegrip bij het lezen van papieren boeken. Ook liet het onderzoek van Mangen et al. (2013) zien dat studenten die teksten op papier lazen, significant beter scoorden op leesbegrip dan de studenten die de teksten digitaal lazen. Ackerman en Goldsmith (2011) vonden een vergelijkbaar verschil; het leren vanaf een scherm zorgde voor een slechtere leesprestatie dan het lezen vanaf papier. Weliswaar bestond dit effect enkel wanneer de proefpersonen een beperkte tijd kregen om te leren.

In een volgend onderzoek naar de effecten van het leren van teksten op scherm of papier onder tijdsdruk lieten Ackerman en Lauterman (2012) zien dat de toetscores lager waren bij de proefpersonen die de tekst lazen vanaf een scherm. Het leren vanaf papier werd als efficiënter gezien. In het onderzoek van Kang et al. (2009) werd gekeken naar het verschil in leesprestatie van middelbare scholieren. Zij vergeleken het lezen vanaf een *e-book* met het lezen uit een conventioneel, papieren boek. Het lezen uit een conventioneel boek leidde tot een significant hogere leesprestatie, met name op het gebied van leesefficiëntie.

Desalniettemin zijn er tegenstrijdige resultaten gevonden. Het onderzoek van Noyes en Garland (2003) maakte een vergelijking tussen het lezen vanaf papier en computer. Ze keken naar het verschil in leerniveau, leestijd, tekstbegripsscores en *memory retrieval*. Er werd geen verschil gevonden voor het niveau van leren, de leestijd of de tekstbegripsscores. Enkel vonden zij een verschil in *memory retrieval* (Noyes & Garland, 2003, p. 48). Mayes et al. (2001) deden een vergelijkbaar onderzoek. Zij vonden dat de proefpersonen er langer over deden om een artikel te lezen vanaf een beeldscherm dan vanaf papier, maar vonden geen verschillen in de ervaren werkbelasting of het tekstbegrip van de proefpersonen (Mayes et al., 2001, p. 373). Osborne en Holton (1988) concludeerden eveneens dat er geen verschil was in leestempo of begrip bij het lezen vanaf een scherm of papier (Osborne & Holton, 1988, p. 6). Tevens vonden Noyes et al. (2004) in een later onderzoek geen verschillen tussen computer en papier. In het onderzoek vergeleken ze het tekstbegrip bij studenten die een artikel lazen vanaf een computer of van papier. Er werd enkel een verschil gevonden in de werkbelasting; het lezen vanaf computers kostte meer moeite.

In dit onderzoeksgebied zijn veel tegenstrijdige resultaten te vinden. Een aantal onderzoeken lieten zien dat verschillen tussen modaliteiten op tekstbegrip uitbleven. Anderzijds zijn er door andere onderzoekers significante verschillen gevonden, met name in voorkeur voor papier. De verwachtingen voor dit onderzoek zijn dat de keuze voor een modaliteit zal zorgen voor een verschil in tekstbegrip, met name in het voordeel van papier.

2.3 Mogelijke verklaringen

De verschillen in tekstbegrip door modaliteitkeuze zijn mogelijk toe te wijzen aan enkele eigenschappen van deze modaliteiten. Meerdere onderzoekers hebben een aantal verklaringen of belangrijke factoren genoemd die bij zouden kunnen dragen aan deze verschillen. Een aantal van deze verklaringen worden hieronder behandeld.

Jeong (2010) concludeerde dat het lezen van *e-books* ook nadelige bijwerkingen had, namelijk het krijgen van *eye fatigue*. Het lezen vanaf een scherm maakte de proefpersonen vermoeider en hun concentratie nam daardoor af (Jeong, 2010, p. 404). Ditzelfde resultaat bleek ook uit het onderzoek van Kang et al. (2009). Het lezen van een *e-book* zorgde voor een significant hogere *eye fatigue* in vergelijking tot het lezen van een conventioneel boek. Dit was vooral te wijden aan het lage contrast en de resolutie van de display bij een *e-book*. Mangen et al. (2013) kwamen na hun onderzoek tot een vergelijkbare verklaring; de verlichting van het computerscherm zou grotendeels bijdragen aan de *eye fatigue* van hun proefpersonen.

Het onderzoek van Muter et al. (1982) kwam daarentegen tot andere bevindingen. In hun onderzoek lieten zij de proefpersonen twee uur lang lezen vanaf een scherm of papier. Ze vonden hierna weinig verschillen tussen beide condities op de mate van *eye fatigue*, duizeligheid of vermoeidheid (Muter et al., 1982, p. 1).

Een tweede verklaring voor de slechtere prestatie bij het digitaal lezen kwam uit meerdere onderzoek naar voren. Het lezen vanaf een digitaal scherm zou zorgen voor extra *cognitive load*, het vraagt meer aandacht en begrip van de lezer. Tijdens het lezen vanaf een digitaal scherm is namelijk de hele tekst nooit in één keer zichtbaar (Jeong, 2010, 391). In het onderzoek van Macedo-Rouet et al. (2003) gaven de proefpersonen aan meer *cognitive load* te ervaren bij het lezen van online representaties van documenten. De proefpersonen voelden zich gedesoriënteerd, hadden problemen met het inschatten van de grootte van het document en hadden meer moeite met het lezen van de tabellen en grafieken in de tekst (Macedo-Rouet et al., 2003, p. 122).

Omdat bij het lezen van teksten vanaf een computer- of ander digitaal scherm alleen een kleiner deel van de tekst zichtbaar is, krijgt de lezer een meer lokaal perspectief van de tekst stelt Eklundh (1992). Door dit lokale beeld ontstaat het probleem van navigatie; bij teksten die langer zijn dan één pagina zullen lezers binnen de tekst moeten navigeren. Mangen et al. (2013) stellen dat *scrollen* het leesproces belemmert; de tekst wordt daardoor spatiaal instabiel (Mangen et al., 2013, p. 67). Het continue heen en weer *scrollen* zorgt er voor dat de lezer geen goed overzicht kan krijgen van de tekst (Eklundh, 1992, p. 76). Mangen et al. concludeerden dat tekst op papier zorgt voor een soort vastheid, wat de spatiële representatie van de tekst ondersteunt. Lezers van een digitale tekst hadden geen toegang tot de tekst als geheel omdat ze steeds maar een stuk zagen. De lezers misten hierdoor een goed overzicht van de structuur, de organisatie en de *flow* van de tekst (Mangen et al., 2013, p. 67). De lezers hebben zo enkel een lokaal perspectief van de tekst, maar een globaal perspectief is belangrijk voor het maken van een goede mentale representatie en daarmee ook het bepalen van de samenhang binnen een tekst (Eklundh, 1992, p. 74; Mangen et al., 2013, p. 65).

2.4 Papier versus tablet versus desktop

Het meeste onderzoek is gedaan naar het verschil tussen digitale en papieren teksten of boeken. In deze onderzoeken werden alle digitale teksten samen genomen en werd er gekeken naar het verschil tussen het lezen vanaf papier of een scherm. Hierbij werd vaak geen aandacht geschonken aan het onderscheid tussen verschillende soorten schermen zoals: *laptops*, *desktops*, *e-readers* en *tablets*. Het is daarom interessant om te kijken of er ook verschillen bestaan tussen het lezen vanaf deze verschillende digitale modaliteiten.

Zo vergeleken Chen et al. (2014) in hun onderzoek het leesbegrip bij papier, *tablets* en computers. De resultaten van de proefpersonen die lasen vanaf een *tablet* waren beter dan de groep die las vanaf een computer. De resultaten van de proefpersonen die lasen van een *tablet* waren echter slechter dan de resultaten van de groep die las vanaf papier. De resultaten van de *tablet*-conditie liggen dus tussen papier en *desktop* in. Een belangrijke factor hierbij was de ervaring die de proefpersonen hadden met een *tablet*. De studenten die meer ervaring hadden met het gebruik van een *tablet*, scoorden beter op diep tekstbegrip dan de studenten die weinig ervaring hadden. Ook vergeleken Zambardi & Carniglia (2012) oogbewegingen van proefpersonen tijdens het lezen van een papieren boek, het lezen vanaf een *tablet* of *e-reader* en vanaf een computerscherm. De oogbewegingen en fixaties van de proefpersonen tijdens het lezen van een boek kwam grotendeels overeen met het lezen vanaf een *tablet*. Echter bestonden er wel grote verschillen tussen het lezen vanaf papier en het lezen vanaf een computerscherm.

Een aantal van de eerder behandelde problemen van digitale teksten zullen waarschijnlijk hetzelfde zijn, zowel bij het gebruik van een *tablet* als bij het lezen vanaf een *desktop*. *Eye fatigue*, navigatie, *cognitive load* en *familiarity* zullen weinig verschillen bij een *tablet* of *desktop*. Anderzijds bestaan er ook verschillen tussen de twee: *tablets* zijn lichter en daardoor makkelijker te dragen. Lezers kunnen daarnaast een *tablet* ook in hun hand houden, net als een boek en kunnen met het *touch screen* de *tablet* besturen. Dit is niet het geval bij een *desktop*, deze kun je niet verplaatsen en is minder tastbaar. De besturing gaat via een muis en een afzonderlijk toetsenbord (Dundar en Ackayir, 2012, p. 443).

Hoewel de resultaten beperkt zijn, bevestigen ze wel grotendeels de verwachtingen voor dit onderzoek. Het lezen vanaf een *tablet* heeft zowel overeenkomsten met het lezen vanaf papier als het lezen vanaf een *desktop*. Dit zal naar onze verwachting tot uiting komen in tekstbegrip. Hieruit komen de volgende hypothesen:

- 1a Tekstbegripsscores zijn hoger bij het lezen van een tekst vanaf papier dan bij het lezen van een tekst vanaf een desktop.
- 1b Tekstbegripsscores zijn hoger bij het lezen van een tekst vanaf papier dan bij het lezen van een tekst vanaf een tablet.
- 1c Tekstbegripsscores zijn hoger bij het lezen van een tekst vanaf een tablet dan bij het lezen van een tekst vanaf een desktop.

2.5 Effect van modaliteit op leesbeleving

Over het algemeen wordt het lezen vanaf papier en papieren boeken meer gewaardeerd dan het lezen van digitale teksten. Dit heeft invloed op de attitude van de lezers ten opzichte van de gebruikte modaliteit. Uit meerdere onderzoeken bleek dat de leesbeleving van de proefpersonen positiever was bij het lezen vanaf papier dan bij het lezen vanaf een digitaal scherm. Een aantal van de voorgaande factoren werden daarbij ook genoemd als de oorzaak van deze voorkeur voor papier. Hieronder worden er een aantal besproken.

Het navigeren met een *e-book* wordt als lastig en onhandig ervaren, daarnaast gaven de proefpersonen zelf aan de *eyestrain* een vervelend probleem te vinden (Gregory, 2008, p. 270). Het survey onderzoek van Chu (2003) liet hetzelfde probleem met de navigatie zien. De deelnemers lieten weten dat de moeilijkheden met de navigatie binnen een *e-book* een van de redenen was om deze niet te gebruiken.

Een andere oorzaak waar veel onderzoekers over spreken is *familiarity*. Kang et al. (2009) wijzen de significant betere leesprestaties bij het lezen vanaf papier hier deels aan toe. De jongeren in het onderzoek waren gewend om conventionele boeken te lezen en hadden minder ervaring met het lezen van *e-books*. Uit het onderzoek van Berg, Hoffmann & Dawson (2010) bleek dat studenten de conventie van gewone boeken beter begrepen waardoor ze een directer proces hanteerden bij het zoeken van informatie. De studenten waren bekend met de lineariteit van papieren boeken en hadden niet hetzelfde gevoel bij *e-books*. Ze waren minder bekend met de conventies en de manier van navigeren binnen een *e-book*. Hernon et al. (2006) kwamen tot dezelfde conclusie; het zoeken van informatie in *e-books* verliep niet zo soepel als in gewone boeken. De proefpersonen gaven aan minder bekend te zijn met de manier van navigeren (Hernon et al., 2006, p. 523).

In de onderzoeken werden ook voordelen van boeken genoemd. In het artikel van Gregory (2008) werd aangegeven dat de proefpersonen de tastbaarheid van een boek belangrijk vonden. De proefpersonen gaven aan graag een boek in hun handen te hebben (Gregory, 2008, p. 270). Uit het onderzoek van Gibson & Gibb (2011) bleek dat een van de problemen die mensen hadden met het lezen van *e-books*, het gewicht was van het apparaat waarop ze moesten lezen. Een computerscherm kan bijvoorbeeld niet makkelijk meegenomen worden (Gibson & Gibb, 2011, p. 316). Dit probleem verdwijnt weliswaar bij het lezen vanaf een *tablet*.

Daarnaast zijn ook ergonomische aspecten van belang bij de vergelijking van het boek met een *tablet* of *desktop*. Straker et al. (2008) vergeleken in hun onderzoek de verschillen in postuur en spieractiviteit van kinderen die gebruik maken van een *tablet*, *desktop* of papier. Uit het onderzoek bleek dat *tablet*gebruik vergelijkbaar was met papiergebruik qua postuur en spieractiviteit. Wel bestaat er een groot verschil tussen welke spieren er gebruikt werden bij *tablet*gebruik in vergelijking met *desktop*gebruik. Bij *tablets* zitten kinderen meer voorovergebogen en bij de computer meer rechtop. Uit de *case study* van Larson (2007) bleek dat kinderen graag met een *tablet* op de grond of op de bank gaan zitten of liggen tijdens het lezen van een *e-book* (Larson, 2007, p. 187). De kinderen vonden het niet fijn om aan een tafel te moeten zitten. De beweeglijkheid van *e-books* komt enkel tot uiting bij *tablet* en eventueel *laptops*. In dit onderzoek richten wij ons echter op het gebruik van *desktops*, deze kun je niet verplaatsen.

Spencer (2006) concludeerde aan de hand van zijn onderzoek dat zowel jongeren als ouderen de voorkeur gaven aan het lezen vanaf papier. Hij onderzocht de attitude van mensen in het bedrijfsleven ten opzichte van het lezen vanaf papier of beeldscherm. De proefpersonen gaven aan de voorkeur te geven aan het lezen van papier door de draagbaarheid, betrouwbaarheid, de mogelijkheid tot aantekeningen maken of te markeren en de ergonomie (Spencer, 2006, p. 48).

De voorkeur gaat desondanks niet altijd uit naar papier. Horton & Lovitt (1994) en Hallfors et al. (2000) vonden dat de participanten een voorkeur hadden voor het leren vanaf computer. Over het algemeen waren deze studenten positiever over computer dan over papier. Muter & Mauretto (1991) stellen dat de voorkeur van gebruikers steeds meer verandert naarmate de technologie verbetert. Zo verwachtte Spencer (2006) dat jongeren veel meer open zouden staan voor het gebruik van computers (Spencer, 2006, p. 39). Een belangrijke factor die

hierbij ook een rol speelt is ervaring. Mensen die meer gebruik maken van een bepaalde modaliteit, hebben vaak ook een positievere attitude ten opzichte van die modaliteit. Margolin et al. (2013) concludeerden aan de hand van hun onderzoek dat studenten meer bekend zijn met het gebruik van computers en daardoor beter presteren dan ouderen. Ook zouden deze jongeren een grotere voorkeur hebben voor het gebruik van computer.

Meerdere onderzoeken hebben uitgewezen dat lezers vaak een voorkeur hebben voor het lezen vanaf papier. Toch hebben een aantal onderzoeken tegenstrijdige resultaten laten zien. In het huidige onderzoek wordt ook de nadruk gelegd op de leesbeleving van de lezer bij het lezen van de tekst vanaf de verschillende modaliteiten. De verwachtingen zijn dat, ondanks het feit dat jongeren veel gebruik maken van beeldschermen, de voorkeur toch uitgaat naar het lezen vanaf papier. Omdat *tablets* vergelijkbaarder zijn met het lezen vanaf papier zal deze modaliteit een grotere voorkeur hebben dan het lezen vanaf *desktops*. Hieruit komen de volgende hypothesen:

- 2a Leesbeleving is positiever bij het lezen van een tekst vanaf papier dan bij het lezen van een tekst vanaf een desktop.
- 2b Leesbeleving is positiever bij het lezen van een tekst vanaf papier dan bij het lezen van een tekst vanaf een tablet.
- 2c Leesbeleving is positiever bij het lezen van een tekst vanaf een tablet dan bij het lezen van een tekst vanaf een desktop.

In het huidige onderzoek gaat er gekeken worden naar het verschil in tekstbegrip en leesbeleving bij het lezen van een tekst vanaf papier, *tablet* of *desktop*. Er is nog weinig onderzoek verricht naar de mogelijke effecten op middelbare scholieren. Veel onderzoek heeft zich gericht op studenten en basisschool kinderen. Middelbare scholieren zijn niettemin een doelgroep die veel gebruik maakt van deze drie modaliteiten en hier daardoor meer ervaring mee hebben dan bijvoorbeeld ouderen. Het is daarom interessant om de resultaten voor deze doelgroep te onderzoeken. Op basis van de voorgaande theorie luidt de onderzoeksvraag als volgt:

Wat is het effect van het aanbieden van een tekst op papier, een tablet of desktop op tekstbegrip en leesbeleving ten aanzien van de tekst en de modaliteit bij middelbare scholieren?

3. Methode

3.1 Materiaal

Het onderzoek wordt uitgevoerd aan de hand van twee examenteksten uit het eindexamen Nederlands voor havo. De examenteksten zijn te vinden in *bijlage 1*. De teksten zijn afkomstig uit de examenperiode van 2007 en zijn beide iets langer dan 2 pagina's. Tekst 1 betreft de tekst 'Ape, nut, Mies', deze tekst bestaat uit 1505 woorden en 276 regels. Tekst 2 betreft de tekst 'Angstig Nederland' en bestaat uit 1221 woorden en 255 regels.

De teksten die gekozen zijn voor dit onderzoek kunnen gezien worden als relatief moeilijk en geschikt voor de doelgroep. De teksten zijn getest en aangepast door een team van professionals van het College voor Toetsen en Examen en Cito en kunnen daarom gezien worden als betrouwbaar (examenblad, 2007). De onderwerpen van de teksten betreffen niet bekende of populaire onderwerpen, maar zijn dusdanig interessant om voor langere tijd te lezen. Om uit te sluiten dat de leerlingen de teksten mogelijk al eens gelezen hebben, werd dit gevraagd in de vragenlijst. Geen enkele leerling had de tekst al eens gelezen.

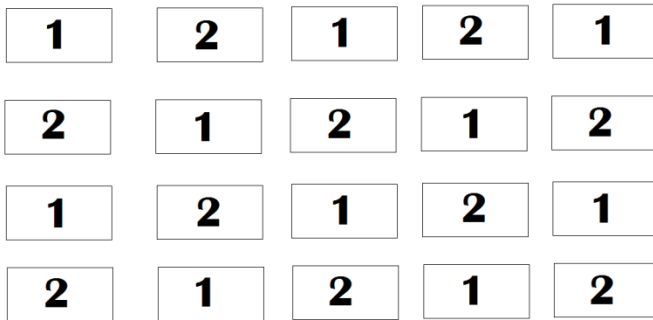
De afhankelijke variabelen worden gemeten aan de hand van een vragenlijst. Per tekst is er een aparte vragenlijst samengesteld waarbij een aantal begrips- en leesbelevingsvragen zijn afgestemd op de bijbehorende tekst. De vragenlijsten worden in alle condities op papier afgenomen om de interne validiteit zo goed mogelijk te waarborgen. In de vragenlijst worden de afhankelijke variabelen getest aan de hand van inhoudelijke meerkeuzevragen, een aantal *mental model* taken en attitudevragen. De vragenlijsten zijn te vinden in *bijlage 2*.

Met behulp van een pre-test bij 6 studenten is vastgesteld dat de proefpersonen ongeveer 20 minuten leestijd nodig hebben om de tekst grondig te lezen. De ervaren lezers hadden 10 minuten nodig om de tekst grondig te kunnen lezen. De middelbare scholieren zijn echter geen ervaren lezers en krijgen daarom 20 minuten de tijd. In deze tijd kunnen de proefpersonen de tekst ongeveer twee keer lezen. Op basis van de pre-test zijn er geen vragen buiten beschouwing gelaten. Er werden enkel een aantal kleine aanpassingen gedaan.

Het aanbieden van de examenteksten gebeurt in het onderzoek via drie verschillende communicatiemodaliteiten, namelijk: papier, *tablet* en *desktop*. Het papier betreft drie vellen papier van A4 formaat waar de examentekst op staat. De tekst is dubbelzijdig afgedrukt met Arial, lettergrootte 10. De *tablets* die worden gebruikt voor het onderzoek zijn *tablets* van verschillende merken, waaronder Apple, Samsung en Asus. Hierin wordt geen onderscheid gemaakt aangezien de *tablets* allemaal een scherm hebben van tussen de 8 en 10 inch. De *tablets* verschillen daarnaast minimaal qua besturingssysteem dat van belang is voor dit onderzoek. De proefpersonen hoeven enkel de tekst te scrollen aan de hand van het *touch screen*. In de condities waarbij de tekst wordt gelezen van een desktop wordt er gebruik gemaakt van de *desktops* die beschikbaar zijn op de middelbare school zelf. Deze *desktops* zijn van Dell, met een Windows Vista besturingssysteem en een scherm van ongeveer 20 inch.

3.2 Procedure

De proefpersonen worden opgedeeld per klas. Sana et al. (2013) stellen dat het gebruik van *laptops* in een klas niet alleen afleidend is voor de gebruiker maar ook de studenten in de buurt. Vanwege praktische redenen is er toch gekozen voor het afnemen van de *tablet*-conditie in iedere klas. De leerlingen met *tablets* zaten aan een kant van het lokaal om het effect te minimaliseren. Het andere deel van de klas las de tekst van papier óf *desktop*. In iedere groep las de helft van de leerlingen tekst 1 en de andere helft tekst 2. De proefpersonen werden geplaatst in examenopstelling en kregen om en om een andere tekstversie. Dit was om fraude, door bijvoorbeeld overleg of afkijken, te voorkomen. Een schematische weergave van de opstelling is te zien in *figuur 1*.

Figuur 1. Een schematische weergave van de examenopstelling tijdens de afname.

Voor de afname werden de onderzoekers, het onderzoek en de procedure geïntroduceerd. De leerlingen werd verteld dat ze meewerkten aan een onderzoek naar de begrijpelijkheid van teksten. De deelnemers werden verzocht de tekst grondig te lezen en meer dan een enkele keer. Vervolgens werden de instructiebladen uitgedeeld (zie *bijlage 2*) en de proefpersonen kregen de tijd om de instructie te lezen, hierna werden de teksten uitgedeeld. In de *tablet*- en *desktop*-versie werd gebruik gemaakt van een online versie van de tekst, via www.dropbox.com. De leerlingen kregen 20 minuten de tijd om de tekst grondig door te nemen. Na het lezen van de tekst werden de teksten ingenomen of afgesloten en werden de vragenlijsten uitgedeeld. De leerlingen werden verzocht de vragenlijsten in te leveren wanneer ze deze volledig hadden ingevuld. De tijd die ze hiervoor nodig hebben gehad werd genoteerd op de vragenlijst. Wanneer alle vragenlijsten waren ingevuld werden de proefpersonen hartelijk bedankt voor hun medewerking en kregen een plakje cake als dank voor hun deelname aan het onderzoek.

Na de afname werden de vragenlijsten nagekeken en gescoord. Bij de inhoudelijke *textbase* vragen konden de proefpersonen per vraag 0 of 1 punt krijgen. Bij de situatiemodelvragen waren dit 0, 1 of 2 punten. Hierbij was er één uitzondering: vraag 10 van tekst 1 (zie *bijlage 3*). Deze vraag bestond uit 4 onderdelen in plaats van 2 en de proefpersonen konden daarom ook halve punten krijgen.

3.3 Proefpersonen

De deelnemers aan het onderzoek betroffen 194 middelbare scholieren van het Dendron College in Horst. 91 (47%) vrouwen en 102 (53%) mannen namen deel aan dit onderzoek. Uiteindelijk is één proefpersoon buiten beschouwing gelaten, deze had te weinig vragen ingevuld. De leerlingen waren tussen de 14 en 19 jaar en de gemiddelde leeftijd was 16,3 (SD = 1.01). Er is, in overleg met een leraar Nederlands, gekozen voor leerlingen uit de klassen van havo 5 en vwo 4. Deze groepen zouden vergelijkbaar zijn qua leesniveau. 81 (41%) leerlingen waren afkomstig van het vwo en 113 (59%) leerlingen van de havo. De leerlingen zijn niet geheel evenredig over de condities verdeeld. Door een aantal zieken en een schoolreisje, is de verdeling niet optimaal geweest. In *tabel 1* is een overzicht te zien van het aantal proefpersonen per conditie.

Tabel 1. Een overzicht van het aantal proefpersonen per conditie.

	Papier	Tablet	Desktop	Totaal
Ape, nut, Mies	38	29	34	101
Angstig Nederland	39	27	27	93
Totaal	77	56	61	194

3.4 Onafhankelijke en afhankelijke variabelen

In het onderzoek wordt er gebruik gemaakt van een 3 x 2 design. Er worden twee onafhankelijke variabelen gehanteerd, namelijk:

- Modaliteit: er worden drie communicatiemodaliteiten met elkaar vergeleken, namelijk: papier, *tablet* en *desktop*.
- Tekstversie: er wordt aan de hand van twee verschillende teksten getoetst: tekst 1; “Ape, nut, Mies” en tekst 2; “Angstig Nederland”.

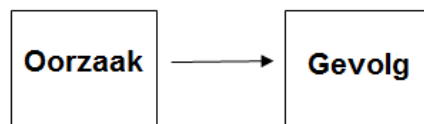
Er worden twee afhankelijke variabelen gemeten tijdens het onderzoek, dit wordt gedaan met behulp van een vragenlijst. De afhankelijke variabelen die getoetst worden zijn:

- Tekstbegrip
- Leesbeleving

Tekstbegrip

Het tekstbegrip van de proefpersonen wordt op verschillende niveaus gemeten. In dit onderzoek gaat er gekeken worden naar twee van deze niveaus: *textbase* niveau en situatiemodel niveau (Zwaan & Rapp, 2006, p. 737). Het *textbase* niveau gaat getoetst worden aan de hand van inhoudelijke vragen, het draait hier om het begrip van de informatie die letterlijk in de tekst stond. De *textbase* vragen in de vragenlijst worden gemaakt op basis van bestaande vragen uit de opdrachten en het antwoordmodel van het examen. Vraag 1 tot en met 6 in beide vragenlijsten toetsen het *textbase* niveau (zie *bijlage 3*) door middel van meerkeuzevragen.

Daarnaast wordt het situatiemodel getest. Dit niveau wordt getest aan de hand van een *mental model* taak. Kamalski (2007) beschrijft in haar proefschrift dat het situatiemodel uit verschillende constructen bestaat waardoor het niet getest kan worden met losse vragen. Eerder onderzoek stelde vast dat mentaal model taken en inferentievragen hetzelfde construct meten. Kamalski ziet het leggen van verbanden binnen een tekst als essentieel voor het construeren van een situatiemodel. Hierdoor werd de mentaal model taak gezien als een geschikte manier om het situatiemodel niveau te toetsen (McNamara in Kamalski, 2007, p. 43). Bij deze taken zijn de *surface structure* en *textbase* representatie niet voldoende om de taak uit te voeren. Mentaal model taken bestaan vooral uit schematische figuren of diagrammen waar informatie uit de tekst in het goede vakje geplaatst moet worden (Kamalski, 2007, p. 43). De proefpersonen krijgen een schematische weergave te zien met betrekking tot een relatie binnen de tekst. Dan wordt er gevraagd de juiste antwoorden te kiezen binnen deze relatie. Een voorbeeld is te zien in *figuur 2*. Vraag 7 tot en met 12 in de vragenlijsten toetsen het situatiemodel niveau (zie *bijlage 3*).

Wat is de oorzaak ?

- A. Er zijn veel verschillende culturen in Europa
- B. Er zijn veel verschillende talen in Europa.**
- C. Er bestaan meerdere dialecten in een land.
- D. Er is sprake van veel communicatieproblemen.

Wat is het gevolg?

- A. Veel verschillende culturen in Europa.
- B. Veel communicatieproblemen.**
- C. Het ontstaan van veel verschillende groepen in Europa.
- D. Veel ruzies tussen Europese landen.

Figuur 2. Een voorbeeld van de mentaal model taken.

Vervolgens wordt er gekeken naar zelf-gerapporteerd tekstbegrip. Chesebro en McCroskey (2013) stellen dat zelf-gerapporteerd tekstbegrip een valide meetinstrument is voor begrip. Uit eerder onderzoek bleek dat dit vaak bij hoger opgeleiden samen hing met werkelijk begrip (Chesebro & McCroskey in Rickinson-Szapkiw et al., 2013, p. 261). Het zelf-gerapporteerde tekstbegrip wordt gemeten aan de hand van de eerste attitudevraag: "ik kon de grote lijn in de tekst goed volgen". Met behulp van een *Pearson correlatietest* is vastgesteld dat er significante, maar erg zwakke correlaties bestaan tussen het zelf-gerapporteerde tekstbegrip en de begripsscore op *textbase* ($r = .27$; $p < .001$) en situatiemodel niveau ($r = .28$; $p < .001$).

Leesbeleving

De tweede afhankelijke variabele die wordt getoetst is de leesbeleving van de proefpersonen. Hierbij wordt er gekeken naar de leeservaring en de voorkeur van de lezer. In de vragenlijst wordt deze leesbeleving getoetst aan de hand van een aantal schaalvragen in de vorm van een *Likert* zeven-puntsschaal. Attitudevraag 1 tot en met 13 bevragen deze leesbeleving (zie *bijlage 3*). Binnen deze leeservaring worden er verschillende constructen onderscheiden: de

betrokkenheid van de lezer, de attitude ten opzichte van de schrijver, het verwerkingsgemak en de attitude ten opzichte van de structuur van de tekst.

Tot slot wordt er gekeken naar de voorkeur van de proefpersonen voor de communicatiemodaliteiten: papier, *tablet* en *desktop*. Attitudevraag 14 tot en met 22 bevragen deze variabele (zie *bijlage 3*).

Met behulp van een *Principle Components Analyse* met *Varimax Rotation* met 65% verklaarde variantie, is er nagegaan welke clusters er gevormd konden worden. Hieruit bleek dat er een aantal attitudevragen omgepooled moesten worden, namelijk: vraag 2, 4, 7 en 9. Daarnaast waren er een aantal vragen aanwezig die het zelfde construct maten. Op basis van deze resultaten zijn er een aantal nieuwe clusters gevormd binnen de attitudevragen. Een duidelijk overzicht van de gevormde constructen en hun betrouwbaarheid is te zien in *tabel 2*. De betrouwbaarheid is gemeten aan de hand van de *Cronbach's Alpha*. De overige vragen zijn in verdere analyse individueel meegenomen.

Tabel 2. Een overzicht van de constructen en betrouwbaarheid.

Construct	Vragen	Betrouwbaarheid
Betrokkenheid	1 t/m 4	$\alpha = .78$
Schrijver	5 + 6	$\alpha = .81$
Verwerkingsgemak	7 t/m 10	$\alpha = .81$
Structuur	11 t/m 13	$\alpha = .73$
Attitude beeldscherm	15 + 19	$\alpha = .64$
Attitude tablet	16 + 20	$\alpha = .67$

4. Resultaten

4.1 Tekstbegrip

In de eerste plaats werd onderzocht of het lezen van de tekst vanaf verschillende modaliteiten effect zou hebben op de tekstbegripsscores van de lezers. De verwachtingen waren dat de proefpersonen die de tekst lazen vanaf papier, hogere tekstbegripsscores zouden hebben dan de proefpersonen die lazen vanaf een *desktop* of van een *tablet* (hypothese 1a en 1b). Ook werd er verwacht dat de proefpersonen die lazen van een *tablet* beter zouden scoren op tekstbegrip dan de proefpersonen die lazen van een *desktop* (hypothese 1c).

Aan de hand van een *Meerweg ANOVA* is vastgesteld dat er geen hoofdeffect aanwezig is van modaliteit ($F_{(2, 188)} = .19$; $p = .82$; $\eta^2 = .002$), maar wel van tekst ($F_{(1, 188)} = 16.36$; $p < .001$; $\eta^2 = .08$) op de *textbase* niveau vragen. Er is geen interactie-effect van modaliteit en tekst gevonden ($F_{(2, 188)} = .30$; $p = .74$; $\eta^2 = .003$). De gemiddelde scores voor *textbase* niveau zijn hoger bij de tekst 'Angstig Nederland' dan bij de tekst 'Ape, nut, Mies'. Zie *tabel 2* voor een overzicht van de gemiddelde scores (en standaarddeviaties) op *textbase* niveau per modaliteit per tekst.

Tabel 3. Gemiddelde scores en Standaarddeviaties op textbase niveau per modaliteit per tekst.

	Papier	Tablet	Desktop
Ape, nut, Mies	4.11 (1.41)	3.97 (1.21)	4.24 (1.18)
Angstig Nederland	4.87 (1.10)	4.78 (1.05)	4.74 (1.02)

Daarnaast is er, met behulp van een *Meerweg ANOVA*, gekeken naar het effect op tekstbegripsscores bij de situatiemodel-vragen. Hieruit bleek dat er geen hoofdeffect aanwezig was van modaliteit ($F_{(2, 188)} = 1.09$; $p = .34$; $\eta^2 = .011$), maar wel van tekst ($F_{(1, 188)} = 9.74$; $p = .002$; $\eta^2 = .049$). Er was geen interactie-effect aanwezig van modaliteit en tekst ($F_{(2, 188)} = .45$; $p = .64$; $\eta^2 = .005$). In *tabel 3* is te zien dat de gemiddelde tekstbegripsscores op situatiemodel niveau hoger liggen bij de tekst 'Ape, nut, Mies' dan voor de tekst 'Angstig Nederland'.

Tabel 4. Gemiddelde scores en Standaarddeviaties op situatiemodel niveau per modaliteit per tekst.

	Papier	Tablet	Desktop
Ape, nut, Mies	8.57 (1.90)	8.41 (2.45)	8.91 (1.60)
Angstig Nederland	8.03 (1.86)	7.30 (2.29)	7.81 (2.13)

In de methode is al vastgesteld dat er een zwakke correlatie was tussen zelf-gerapporteerd begrip en de begripsscores op zowel het tekst-base niveau als het situatiemodel niveau. Een *Meerweg ANOVA* wees dan ook uit dat er geen hoofdeffect aanwezig was op zelf-gerapporteerd tekstbegrip van tekst ($F_{(1, 187)} = 3.22$; $p = .08$; $\eta^2 = .017$) of modaliteit ($F_{(2, 187)} = .61$; $p = .54$; $\eta^2 = .006$). Daarnaast was er ook geen sprake van een interactie-effect van modaliteit en tekst ($F_{(2, 187)} = .17$; $p = .84$; $\eta^2 = .002$).

De voorgaande resultaten laten zien dat de drie hypothesen niet bevestigd worden. Er is geen effect gevonden van modaliteit, hypothese 1a, 1b en 1c worden dus verworpen. Er is enkel een effect gevonden van tekst op de begripsscores op zowel *textbase* als situatiemodel niveau.

4.2 Leesbeleving

Als tweede werd er onderzocht of het gebruik van een bepaalde modaliteit de voorkeur zou krijgen en wat voor effect modaliteit zou hebben op de leeservaring van de proefpersonen. Samen vormen deze twee aspecten de leesbeleving. De verwachtingen waren dat de leesbeleving bij het lezen van een tekst vanaf papier positiever zou zijn dan bij het lezen vanaf een *desktop* of *tablet* (hypothese 2a en 2b). Daarnaast werd verwacht dat de leesbeleving positiever zou zijn bij het lezen vanaf een *tablet* dan bij het lezen vanaf een *desktop* (hypothese 2c).

In de methode is er besproken dat er zes constructen worden onderscheiden. Er is gekeken naar de betrokkenheid van de lezer, de attitude ten opzichte van de schrijver, het verwerkingsgemak van de lezer en de attitude ten opzichte van de structuur van de tekst.

Daarnaast wordt er gekeken naar de houding ten aanzien van een *desktop* en *tablet*. De vragen over de houding ten opzichte van papier worden apart behandeld.

Met behulp van een *Meerweg ANOVA* is vastgesteld dat er een hoofdeffect van tekst aanwezig is op de betrokkenheid van de lezer ($F_{(1, 187)} = 6.72$; $p = .01$; $\eta^2 = .035$) maar niet van modaliteit ($F_{(2, 187)} = .91$; $p = .41$; $\eta^2 = .01$). Ook is er geen interactie-effect van modaliteit en tekst aanwezig ($F_{(2, 187)} = .10$; $p = .91$; $\eta^2 = .001$). De proefpersonen voelden zich gemiddeld meer betrokken tijdens het lezen van de tekst 'Angstig Nederland' dan bij de tekst 'Ape, nut, Mies'. Een overzicht van de gemiddelden (en standaarddeviaties) van de betrokkenheidsscores van de lezers per modaliteit en tekst zijn te zien in *tabel 4*.

Tabel 4. Gemiddelde scores en Standaarddeviaties op betrokkenheid per modaliteit per tekst.

	Papier	Tablet	Desktop
Ape, nut, Mies	4.36 (1.23)	4.34 (1.10)	4.57 (1.34)
Angstig Nederland	4.89 (1.20)	4.69 (1.29)	5.06 (1.01)

Aan de hand van een *Meerweg ANOVA* is vastgesteld dat er een effect bestaat van tekst op het verwerkingsgemak van de lezer ($F_{(1, 187)} = 6,13$; $p = .01$; $\eta^2 = .032$). Er bestaat daarentegen geen effect van modaliteit op verwerkingsgemak ($F_{(2, 187)} = 1.132$; $p = .33$; $\eta^2 = .012$) of een interactie-effect van tekst en modaliteit ($F_{(2, 187)} = .48$; $p = .62$; $\eta^2 = .005$). De proefpersonen dachten de tekst 'Angstig Nederland' gemiddeld beter verwerkt te hebben dan de tekst 'Ape, nut, Mies'. In *tabel 5* is een overzicht te zien van de gemiddelde scores en standaarddeviaties met betrekking tot verwerkingsgemak per modaliteit per tekst.

Tabel 5. Gemiddelde scores en Standaarddeviaties op verwerkingsgemak per modaliteit per tekst.

	Papier	Tablet	Desktop
Ape, nut, Mies	3.87 (1.32)	3.93 (1.11)	4.33 (1.48)
Angstig Nederland	4.36 (0.88)	4.57 (1.39)	4.53 (1.10)

Tot slot is er vastgesteld met behulp van een *Meerweg ANOVA* dat er verder geen significante hoofd- of interactie-effecten aanwezig waren. Zo waren er geen effecten van modaliteit of tekst op de attitude ten opzichte van de schrijver of de structuur van de tekst.

Een *Paired Samples T-Test* heeft uitgewezen dat proefpersonen een significante voorkeur gaven aan het lezen van papier in vergelijking met een beeldscherm ($t_{(191)} = 7.21$; $p < .001$) of een *tablet* ($t_{(191)} = 9.28$; $p < .001$). Daarnaast bleek echter dat proefpersonen een significante voorkeur gaven aan het lezen vanaf een beeldscherm boven het lezen vanaf een *tablet* ($t_{(192)} = 3.69$; $p < .001$). In *tabel 6* zijn de gemiddelden en standaarddeviaties op basis van voorkeur voor modaliteit.

Tabel 6. Gemiddelde scores en Standaarddeviaties op basis van voorkeur voor modaliteit.

Papier	Tablet	Desktop
5.41 (1.70)	3.54 (1.76)	4.08 (1.64)

Voorgaande resultaten lieten zien dat de hypothesen met betrekking tot de leesbeleving bij de verschillende modaliteiten deels bevestigd worden. Hypothese 2a stelde dat proefpersonen een voorkeur zouden geven aan het lezen vanaf papier boven *desktop*. Dit werd bevestigd door de resultaten. Daarnaast stelde hypothese 2b dat de proefpersonen een voorkeur zouden hebben voor het lezen vanaf papier boven het lezen vanaf een *tablet*, dit werd tevens bevestigd. Hypothese 2c wordt niet bevestigd volgens de resultaten. De verwachtingen waren dat de proefpersonen de voorkeur zouden geven aan het lezen vanaf een *tablet* boven het lezen van een *desktop*. Dit bleek echter andersom te zijn. Hypothese 2a en 2b worden beiden deels bevestigd, er bleek namelijk wel een voorkeur te zijn voor papier boven *tablet* of *desktop*. Toch was er geen effect van modaliteit op de leeservaring van de proefpersonen aanwezig.

5. Conclusie

In dit onderzoek is nagegaan of het lezen van papier, *tablet* of *desktop* effect heeft op de tekstbegripsscores en de leeservaring van middelbare scholieren. Dit is onderzocht aan de hand van de onderzoeksvraag: *Wat is het effect van het aanbieden van een tekst op papier, een tablet of desktop op tekstbegrip en leesbeleving ten aanzien van de tekst en de modaliteit bij middelbare scholieren?*

Uit de resultaten bleek dat er, in tegenstelling tot de verwachtingen, geen effect bestond van modaliteit op tekstbegrip. Er was geen effect aanwezig op *textbase* of situatiemodel niveau van papier, *tablet* of *desktop*. Hiermee werden hypothese 1a, 1b en 1c verworpen. De resultaten gingen tegen de verwachtingen in en kwamen daarmee niet overeen met onderzoeken zoals dat van Jeong (2010), Mangen et al. (2013), Chen et al. (2014) en Kang et al. (2009). Anderzijds komen deze bevindingen wel overeen met de resultaten van andere onderzoekers, zoals: Noyes en Garland (2003), Mayes et al. (2001), Osborne en Holton (1988) en Noyes et al. (2004). Deze onderzoeken hadden eerder vastgesteld dat modaliteit geen significante effecten had op begrip. Overigens bleek er wel een effect te bestaan van tekst op tekstbegrip. Dit kan mogelijk betekenen dat beide teksten niet van dezelfde moeilijkheidsgraad zijn.

Daarnaast bleek uit de resultaten dat er geen effect van modaliteit was op de leeservaring van de proefpersonen. Er bestonden geen effect van modaliteit op betrokkenheid, attitude ten opzichte van de schrijver, attitude ten opzichte van de structuur van de tekst of het verwerkingsgemak van de tekst. Echter bleken de proefpersonen wel een significante voorkeur te hebben voor het lezen vanaf papier, dit bevestigde hypothese 2a en 2b deels. De proefpersonen bleken in tegenstelling tot de verwachtingen een grotere voorkeur te hebben voor het lezen vanaf *desktop* dan van het lezen vanaf *tablet*. Hiermee werd hypothese 2c verworpen.

Deze resultaten gingen deels in tegen de verwachtingen en kwamen daarmee niet overeen met onderzoeken als dat van Horton & Lovitt (1994) en Muter & Mauretto (1991), die stelden dat de voorkeur uit zou gaan naar *desktop*. Ook zijn de resultaten niet in lijn met het onderzoek van Straker et al. (2008) die veronderstelde dat men de voorkeur gaf aan het lezen van *tablet* boven *desktop*, omdat dit het meest overeen kwam met papier. Wel kwamen de resultaten overeen met die van Spencer (2006), Kang et al. (2009) en Gregory (2008). Zij concludeerden dat lezers vooral de voorkeur gaven aan het lezen vanaf papier.

Aan de hand van de resultaten zouden er een aanbeveling gedaan kunnen worden met betrekking tot de mogelijke digitalisering op het Dendron College. Op basis van deze resultaten zou er gekozen kunnen worden voor het digitaal aanbieden van teksten. In dit onderzoek had modaliteit geen effect op de tekstbegripsscores van de middelbare scholieren en bestonden er geen significante verschillen tussen het aanbieden op papier, *tablet* of *desktop*. Wanneer er daadwerkelijk gekozen zou worden voor het digitaal aanbieden van de teksten, zou de school beter kunnen kiezen voor het aanbieden op een *desktop* in plaats van een *tablet*. De resultaten lieten zien dat het gebruik van een *desktop* de voorkeur krijgt van de middelbare scholieren boven het lezen vanaf een *tablet*. Wanneer er enkel wordt uitgegaan van de voorkeur van de middelbare scholieren voor een bepaalde modaliteit, kan de school het beste hun teksten aan blijven bieden op papier.

6. Discussie

De resultaten lieten zien dat het verschil van modaliteit geen invloed had op tekstbegrip of leeservaring. Het onderzoek liet geen effect zien van modaliteit op de tekstbegripsscores of leesbelevingsscores. Of het uitblijven van een effect van modaliteit echt betekent dat er geen verschil bestaat in lezen van eindexamenteksten door middelbare scholieren vanaf verschillende modaliteiten, is de vraag. Wel bleken de scholieren een duidelijke voorkeur te hebben voor het lezen vanaf papier.

In het onderzoek zijn wel hoofdeffecten van tekst gevonden, wat erop duidde dat de eindexamenteksten niet van hetzelfde niveau waren. De scores op de tekst 'Angstig Nederland' waren hoger bij de *textbase* vragen, maar lager bij de situatiemodel vragen dan bij de tekst 'Ape, nut, Mies'. Er bestond ook een verschil in verwerkingsgemak en betrokkenheid per tekst.

De leerlingen was gevraagd naar hun gemiddelde cijfer voor Nederlands, op deze manier zou de validiteit van de vragenlijst getoetst kunnen worden. Er was sprake van een significante samenhang tussen de tekstbegripsscore en het cijfer voor Nederlands, zowel op *textbase* ($r = .19$; $p = .01$) niveau en situatiemodel niveau ($r = .22$; $p = .002$). Deze correlatie was echter zeer zwak. Dit zou kunnen betekenen dat de vragenlijsten niet geheel hebben gemeten wat ze beoogden te meten.

Een mogelijke factor die bij heeft gedragen aan het uitblijven van een effect is de motivatie van de leerlingen. Enkele klassen leken meer gemotiveerd dan andere klassen. Dit lag waarschijnlijk aan het enthousiasme van de leraar. Dit zou mogelijk de resultaten kunnen hebben beïnvloed.

Een punt wat in volgend onderzoek meegenomen zou kunnen worden is de verdeling. De verdeling van de proefpersonen was niet optimaal. In volgend onderzoek zou de afname beter individueel gedaan kunnen worden om afleiding en invloed van anderen te voorkomen. Bij middelbare scholieren is de invloed van een groep vaak groot.

7. Literatuur

- Ackerman, R. & Goldsmith, M. (2011). *Metacognitive Regulation of Tekst Learning: On Screen Versus on Paper*. *Journal of Experimental Psychology*, 17(1), pp. 18-32.
- Ackerman, R. & Lauterman, T. (2012). *Taking reading comprehension exams on screen or on paper? A metacognitive analysis of learning texts under time pressure*. *Computers in Human Behavior*, 28, pp. 1816-1828.
- Berg, S.A., Hoffmann, K. & Dawson, D. (2010). *Not on the Same Page: Undergraduates' Information Retrieval in Electronic and Print Books*. *The Journal of Academic Librarianship*, 36(6), pp. 518-525.
- Chen, G., Cheng, W., Chang, T., Zheng, X. & Huang, R. (2014). *A comparison of reading comprehension across paper, computer screens, and tablets: Does tablet familiarity matter?* *Journal of Computer Education*, 1(2-3), pp. 213-225.
- Chu, H. (2003). *Electronic Books: Viewpints from Users and Potential Users*. *Library Hi Tech*, 21(3), pp. 340-346.
- Curtis, S. (2014, August 23). *Digital learning: how technology is reshaping teaching*. *The Daily Telegraph*. Retrieved January 18, 2015, from <http://www.telegraph.co.uk/technology/news/11051228/Digital-learning-how-technology-is-reshaping-teaching.html>.
- Dündar, H. & Akcayir, M. (2012). *Tablet vs. paper: The effect on learner's reading performance*. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 4(3), pp. 441-450.
- Eklundh, K.S. (1992). *Problems in Achieving a Global Perspective of the Tekst in Computer-based Writing*. *Instructional Science*, 21, pp. 73-84.
- Examenblad. (2007). *Nederlands, havo in 2007*. Examenblad. Retrieved November 20, 2014, from <https://www.examenblad.nl/examen/nederlands-havo/2007/havo?topparent=vg41h1h4i9qd>.
- Geyer, J.J. (1970). *Theoretical Models and Processes of Reading*. In H. Singer (Ed.) en R.B. Ruddell (Ed.), *Models of Perceptual Processes in Reading* (pp. 47-93). International Reading Association: Newark, DE.
- Gibson, C. & Gibb, F. (2011). *An evaluation of second generation ebook readers*. *The Electronic Libray*, 29(3), pp. 303-319.
- Gregory, C.L. (2008). *But I want a real book: an investigation of undergraduates' usage and attitudes toward electronic books*. *Reference and User Services Quarterly*, 47(3), pp. 266-73.
- Hallfors, D., Khatapoush, S., Kadushin, C., Watson, K. & Saxe, L. (2000). *A comparison of paper vs. Computer-assisted self interview for school alcohol, tobacco, and other drug surveys*. *Evaluation and Program Planning*, 23(2), pp. 149-155.
- Hernon, P., Hopper R., Leach, M.R., Saunders, L.L. & Zhang, J. (2006). *E-book use by students: undergraduates in economics, literature, and nursing*. *The Journal of Academic Librarianship*, 33(1), pp. 3-13.

- Horton, S.V. & Lovitt, T.C. (1994). *A comparison of two methods of admistering group reading inventories to diverse learners*. Remedial and Special Education, 15, pp. 378-390.
- Jeong, H. (2010). *A comparison of the influence of electronic books and paper books on reading comprehension, eye fatigue, and perception*. The Electronic Libray, 30 (3), pp. 390-408.
- Kamalski, J.M.H. (2007). *Coherence marking, comprehension and persuasion. On the processing and representation of discourse*. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Kang, Y., Wang, M.J. & Lin, R. (2009). *Usability evaluation of E-books*. Displays, 30, pp. 49-52.
- Kintsch, W. & Van Dijk, T. (1983). *Strategies of Discourse Comprehension*. Psychological Review, 85, pp. 363-394.
- Larson, E.L.C. (2007). *A case study exploring the "new literacies" during a fifth-grade electronic reading workshop*. Kansas State University.
- Macedo-Rouet, M., Rouet, J., Epstein, I. & Fayard, P. (2003). *Effects of Online Reading on Popular Science Comprehension*. Science Communication, 25(2), pp. 99-128.
- Mangen, A., Walgermo, B.R. & Brønnick, K. (2013). *Reading linear texts on paper versus computer screen: Effects on reading comprehension*. Internationa Journal of Educational Research, 58, pp. 61-68.
- Margolin, S.J., Driscoll, C., Toland, M.J. & Kegler, J.L. (2013). *E-readers, Computer Screens, or Paper: Does Reading Comprehension Change Across Media Platforms?* Applied Cognitive Psychology, 27(4), pp. 512-519.
- Mayes, D.K., Sims, V.K. & Koonce, J.M. (2001). *Comprehension and workload differencces for VDT and paper-based reading*. International Journal of Industrial Ergonomics, 28, pp. 367-378.
- Muter, P. & Maurutto, P. (1991). *Reading and skimming from computer screens and books: The paperless office revisited?* Behaviour & Information Technology, 10, pp. 257-266.
- Muter, P., Latrémouille, S.A., Treurniet, W.C. & Beam, P. (1982). *Extended reading of continuous tekst on television screens*. Human Factors, 24, pp. 501-508.
- Noyes, J.M. & Garland, K.J. (2003). *VDT versus paper-based tekst: Reply to Mayes, Sims and Koonce*. International Journal of Industrial Ergonomics, 31, pp. 441-423.
- Noyes, J.M., Garland, K.J. & Robbins, E.L. (2004). *Paper-based versus computer-based assessment: Is workload another test mode effect?* British Journal of Educational Technology, 35, pp. 111-113.
- Osborne, D.J. & Holton, D. (1988). *Reading from screen versus paper: There is no difference*. International Journal of Man-Machine Studies, 28, pp. 1-9.
- Rockinson-Szapkiw, A.J., Courduff, J., Carter, K. & Bennett, D. (2013). *Electronic versus traditional print textbooks: A comparison study on the influence of univerty students' learning*. Compter & Education, 63, pp. 259-266.
- Sana, F., Weston, T. & Cepeda, N.J. (2013). *Laptop multitasking hinders classroom learning for both users and nearby peers*. Computers & Education, 62, pp 24-31.

Singer, M. (1990). *Psychology of language: an introduction to sentence and discourse processing*. NJ: Erlbaum.

Spencer, C. (2006). *Research on learners' preferences for reading from a printed text or from a computer screen*. *Journal of Distance Education*, 21(1), pp. 33-50.

Stone, B. (2007, September 6). *Envisioning the Next Chapter for Electronic Books*. *The New York Times*. Retrieved January 18, 2015, from http://www.nytimes.com/2007/09/06/technology/06amazon.html?_r=0.

Straker, L.M., Coleman, J., Skoss, R., Maslen, B.A., Burgess-Limerick, R. & Pollock, C.M. (2008). *A comparison of posture and muscle activity during tablet computer, desktop and paper use by young children*. *Ergonomics*, 51(4), pp. 540-555.

Van den Hoek, C. (2013, August 21). *Ipad-scholen openen deuren*. NU.nl. Retrieved November 20, 2014, from <http://www.nu.nl/tech/3555519/ipad-scholen-openen-deuren.html>.

Van Lieshout, L. (2014, February 13). *Daling verkoop papieren boeken. Forse Stijging e-boekenverkoop*. NRC. Retrieved January 18, 2015, from <http://www.nrc.nl/boeken/2014/02/13/papieren-boek-legt-het-af-tegen-e-boek/>.

Van Wetering, M. (2013, March 17). *Onderwijs in 2050, schoolboeken zijn er dan echt niet meer*. Kennisnet. Retrieved January 18, 2015, from <http://innovatie.kennisnet.nl/onderwijs-in-2050-schoolboeken-zijn-er-dan-echt-niet-meer/>.

Zambarbieri, D. & Carniglia, E. (2012) *Eye movement analysis of reading from computer displays, eReaders and printed books*. *The Journal of The College Optometrists*, 32, pp. 390-396.

Zwaan, R.A., & Rapp, D.N. (2006). *Discourse comprehension*. In: M.A. Gernsbacher & M.J. Traxler (Eds.) *Handbook of psycholinguistics*, pp. 725-764. San Diego, CA: Elsevier.

Bijlagen

Bijlage 1 | Eindexamenteksten havo Nederlands

Ape, nut, Mies

(1) In de tien landen die per 1 mei 2004 tot de Europese Unie zijn toegetreden, worden veelal kleine tot zeer kleine talen gesproken. Europa is daardoor met een gigantisch praktisch probleem opgezadeld. Is het mogelijk de kleine taalgebieden blijvend dezelfde rechten te geven als Frans, Duits of Engels? Mij lijkt het dat de voordelen de nadelen ver zullen overtreffen als de kleinere talen in het toekomstige Europa geen officiële functie meer vervullen en misschien zelf nauwelijks meer gesproken worden.

(2) De gebruikelijke reactie op mijn standpunt is er een van woede. En zo'n emotionele stellingname is goed na te voelen. Bij de invoering van de euro zijn tal van eeuwenoude muntsoorten, zoals de gulden, verdwenen en het kost niet de minste moeite daar een zeker nostalgie over te koesteren. Maar evenmin als een muntsoort heeft een taal een eigen intrinsieke waarde: zij is slechts een communicatiemiddel en functioneert beter naarmate meer mensen met elkaar in contact treden.

(3) Vaak hoort men gevoelige zielen zeggen dat een volk zich ontheemd zou voelen als het een andere taal moest gaan spreken. Misschien zou dat het geval zijn als een dictator een taal zou verbieden, zoals dictator Stalin met het Georgisch heeft gedaan. Maar het is met een taal als met klederdracht. Het kan heel praktisch en verfrissend zijn de wijde wollen Urker vissersbroek vrijwillig te vervangen door moderne jeans. Zo is in de Verenigde Staten van Amerika in volle harmonie besloten dat het Engels de taal der Unie zou worden, zonder dat al die Nederlanders, Duitsers, Fransen en Italianen er ter plekke bezwaar tegen maakten.

(4) Het vervangen van een tal van 'kleine' talen in Europa door een of meer intra-Europese communicatietalen of "linguae francae" biedt enorme voordelen. En wel op drie punten: het inter-menselijke verkeer, de cultuur en de literatuur.

(5) In de nieuwe federatie van uiteindelijk meer dan dertig landen tussen de Atlantische Oceaan en de Oeral zullen honderden miljoenen mensen met elkaar moeten communiceren, en het zou wel buitengewoon oneconomisch, onpraktisch en verkwistend zijn als alle talen binnen dat grote gebied op bestuurlijk niveau zonder uitzondering gelijkberechtigd zouden blijven; dan zou ieder Europees besluit, iedere wettelijke regeling en ieder vergaderverslag in zo'n vijftientig verschillende talen vertaald en gepubliceerd moeten worden. Niemand betwijfelt dan ook dat op den duur enkele grote talen zullen worden aangewezen die tussen de deelstaten de rol zullen vervullen die het Latijn tot ver in de Middeleeuwen speelde en het Frans in de achttiende en negentiende eeuw.

(6) Het is niet onwaarschijnlijk dat in Europa, bij wijze van eerste stap, al dan niet als overgangssituatie, voor een drietal *linguae francae* wordt gekozen: het Frans voor het zuiden, het Duits voor het oosten en het Engels voor het noorden en het westen van het grondgebied. Maar dat is alleen een praktisch en geen principieel verschil met het idee van één gezamenlijke Europese communicatietaal.

(7) Een dergelijke gemeenschappelijke intra-Europese taal kan haar rol van communicatiemiddel natuurlijk pas naar behoren vervullen als alle Europeanen die taal op school leren spreken en verstaan. Alleen dan kunnen ernstige misverstanden en communicatiestoornissen worden voorkomen. Er zal dus een Europese generatie opgroeien die thuis nog verschillende moedertalen heeft geleerd, maar op school het intra-Europees heeft leren gebruiken, dat inmiddels ook de taal van alle grote Europese nieuwsmedia zal zijn geworden. Iedere Europeaan is dan op zijn minst tweetalig: naast elkaar beheerst hij vrijwel even goed de eigen moedertaal als de Europese bestuurs- en communicatietaal.

(8) Deze toestand zal over ruim één generatie, dus rond 2040, worden bereikt. Maar hoe zal

de praktijk van het taalgebruik zich dan verder ontwikkelen? Het is wel verhelderend op dit punt de vergelijking te trekken met de situatie van de Friese taal in Friesland.

(9) In de negentiende eeuw werden door een gering aan ijveraars pogingen ondernomen om deze op sterven na dode taal nieuw leven in te blazen. Dat streven was aanvankelijk succesvol, maar na de Tweede Wereldoorlog, toen Nederland als herboren vaderland een periode van gezamenlijke wederopbouw inging, verzandde dat provinciaalse elan goeddeels. Van de 200.000 inwoners van de provincie Friesland zijn er nu zo'n veertigduizend die zich thuis en onderling wel eens van het Fries bedienen, hoewel zij het Nederlands minstens even goed beheersen. Het is tekenend dat de redactie van het Friesch Dagblad er niet over peinst de krant in het Fries te laten verschijnen, maar het Nederlands verkiest omdat het blad anders te veel abonnees en adverteerders zou verliezen.

(10) Het valt dan ook gemakkelijk vast te stellen dat sedert een halve eeuw het gebruik van het Fries in de provincie geleidelijk weer is afgenomen. Friesland 'ontfriest'. En de oorzaak daarvan is maar al te begrijpelijk: de Nederlandse televisie, de Nederlandse kranten en overige media, de toenemende mobiliteit onder jongeren en de Nederlandse opschriften die men overal om zich heen ziet, hebben de jongste generaties er geleidelijk toe bewogen hun streektaal te verwaarlozen. Om datzelfde complex van redenen zullen na 2040 de nieuwe generaties jonge Europeanen er langzaam maar zeker voor gewonnen worden de Europese lingua franca met haar enorm veel rijkere mogelijkheden in het dagelijks leven te gebruiken.

(11) Deze ontwikkeling zal met name worden bevorderd door het feit dat er gigantische voordelen verbonden zijn aan die groei naar grotere taaleenheid. Het spreken van een taal uit een klein taalgebied betekent nu eenmaal een handicap voor iedereen die zich met de wetenschap, handel en industrie bezighoudt. Wie een wereldtaal spreekt, heeft rechtsreeks toegang tot ongehoord rijke kennisbestanden, kan zijn eigen prestaties en producten direct ingang doen vinden op een veel grotere markt, en zou dus wel zeldzaam dom zijn als hij zich vrijwillig opslot in een beperkt toegankelijk taalgebied.

(12) Veel te gemakkelijk wordt door voorvechters van de Nederlandse cultuur aangenomen dat het opgeven van het Nederlands als eerste voertaal in deze Europese provincie ook noodlottig zal zijn voor onze cultuur. Daar wijst echter niets op, integendeel! Er zijn heel wat zinnige definities van cultuur denkbaar, zoals de manier van denken of de mentaliteit van een bepaald volk, of het geheel van zijn instituties als rechtspraak of godsdienst, maar nooit valt of staat die cultuur met de taal waarin men zich toevallig uitdrukt.

(13) Op het punt van culturele ontwikkeling kan men er trouwens gerust van uitgaan dat de groei naar verdere vermenging en de onderlinge beïnvloeding van alle eurolanden zeer positieve effecten zal sorteren. Iets dergelijks zagen we namelijk al eerder bij de val van Antwerpen in 1585. Na de 'Spaanse furie' vestigden Vlaamse kunstenaars en kooplieden zich in groten getale in het gewest Holland. Daarmee begon het ongekende hoogseizoen van kunsten, letterkunde en wetenschap, niet zonder reden 'Gouden Eeuw' genoemd.

(14) Op alle gebieden waar de taal geen obstakel vormt, is de culturele integratie in Europa trouwens allang een feit. In alle Europese orkesten spelen internationale musici composities uit de hele wereld. Ons Concertgebouworkest wordt geleid door een Let (tot voor kort door een Italiaan), ons Nationaal Ballet door een Canadees en de Nederlandse Opera door een Libanees. Op die gebieden staan we gelukkig open voor invloeden van buiten, met niets dan kwalitatief gewin. Alleen onze literatuur en ons toneel zitten nog in het enge Nederlandse keurslijf opgesloten, met alle gevolgen voor hun geringe reputatie buiten de grenzen.

(15) Een kleine taal als het Nederlands zal waarschijnlijk in de loop van de huidige eeuw een streektaal worden; en ook zal zullen wij die nu leven, allemaal aan het Nederlands vasthouden, toch zal die taal daarna - omdat alle ontwikkelingen altijd sneller gaan dan we denken - wellicht een dode taal zijn, die alleen nog in geschrifte voortbestaat.

(16) Maar een prachtige taal die zomaar verdwijnt - dat mag en kan toch niet? Lieve hemel er verdwijnt wel meer dat ons dierbaar was. Typisch Nederlandse gebruiken zijn

veelal al uitgestorven. Zo ook de trekschuit en de plaggenhut, de el, het mud en de bunder, het handzetten, en het kievitseierenrapen, de klompdansen en het midwinterblazen, de neteldoek en de neepjesmuts. Veel nostalgische gebruiken slijten uit, samen met veel narigheid die daarbij hoorde.

(17) Vaak hoor je op dit punt de tegenwerping: maar de Nederlandse literatuur dan? Denk eens aan Vondel en J.H. Leopold! Natuurlijk zijn dat grote dichters geweest - is dan mijn antwoord - en hun werken zullen ongetwijfeld ongemoeid voortleven. Net als de meesterwerken in andere, niet meer gesproken talen zal hun poëzie blijvend gelezen en bestudeerd worden door kenners en liefhebbers. De situatie zal dus niet zo heel veel verschillen van nu, want ook vandaag de dag leven onze grootste schrijvers uit het verleden alleen voor een kleine groep insiders en specialisten. En alle belangrijke Nederlandse werken zullen net als die van Strindberg, Shakespeare, Dante en Andersen tot het Europese cultuurgood blijven behoren en, in het intra-Europees vertaald, voor dat kolossale taalgebied van honderden miljoenen lezers beschikbaar komen.

(18) Voor de literaire talenten onder onze nazaten is de enorme markt als grootste uitdaging rechtstreeks toegankelijk. Net als beroemde Engelstalige auteurs nu, kan men dan wereldberoemd en steenrijk worden door één bestseller te schrijven. Laten we ons verheugen over de onbegrensde nieuwe groeikansen die onze kindskinders in een grenzeloos Europa aangeboden zal worden.

*Naar: Hans van den Bergh, oud-hoogleraar in de Nederlandse letterkunde
Uit: HP/De Tijd, 15 oktober 2004*

Angstig Nederland

(1) Wie bang is voor ziekten, moet vooral niet naar een beurs over dat thema gaan. De Utrechtse Jaarbeurs beleefde onlangs het evenement Support/Balance, een gecombineerde beurs over leven met een handicap of een chronische ziekte. De zwartgalligen kwamen buiten al aan hun trekken. Op het Jaarbeursplein stonden invalidenautootjes klaar om hulpbehoevende bezoekers gratis naar de ingang te brengen en wie wel zelf naar de expositiehallen kon wandelen, zag zich voorbijgesneld door rolstoelen, scootmobielen en vluggerds op krukken.

(2) Binnen viel er nog veel meer te somberen. Er was een enorm aanbod aan rollend materieel, variërend van kek to hitech, en in een enkel geval ook nog eens gepresenteerd door halfblote en zeer beweeglijke sambadanseressen. Takelwerktuigen, aangepast sanitair, toiletliften, rolstoelkleding, looprekjes met stoeprandbedwingers, toetsenborden voor mensen met moeilijke handen, schoenuittrekkers en keukenhulpjes – de ene stand na de andere maakte duidelijk dat gezondheid een hoog goed is. Zitvolleyballers en rolstoeldansers deden hun best om te tonen dat een gehandicapte heus nog wel plezier in het bestaan kan hebben. Onder het motto ‘Voel je mooi, voel je lekker!’ was er zelfs een Metamorfose Studio ingericht, maar dat werkte op sommige gezonde bezoekers alleen maar averechts.

(3) Nederlanders zijn vervuld van duizend angsten. Ze zijn bang voor ernstige ziekten, voor criminaliteit, voor het verlies van dierbaren, voor financiële sores en voor het oordeel van anderen. Dat bleek onlangs uit een enquête van het blad Readers’s Digest.

(4) Weinig staat in Nederland zo hoog aangeschreven als gezondheid. Driekwart van de Nederlanders vreest voor een aanslag op het leven in de vorm van kanker, een hartaanval of een verkeersongeluk. Evenveel mensen zien zelfs al op tegen een bezoek aan de huisarts. In die fixatie op gezondheid staat Nederland overigens niet alleen. Voor België gelden vergelijkbare cijfers en de Duitsers met

hun massale kuurcultuur zijn ook al in de ban van lijf en leden.

(5) Nederland is nog nooit zo gezond geweest als tegenwoordig én nog nooit zo bang om ziek te worden. De levensverwachting (80,6 jaar voor vrouwen en 75,6 jaar voor mannen) mag hier tot de hoogste ter wereld behoren en meer dan tachtig procent van de bevolking mag de eigen constitutie als goed tot zeer goed beoordelen. Niettemin is de bekommernis om onze gezondheid alleen maar groter geworden. Een goede gezondheid is momenteel zelfs een groter ideaal dan een gelukkig gezinsleven en bovendien een ideaal dat de laatste drie decennia spectaculair in achtung is gestegen.

(6) Steeds meer mensen zijn bevangen door een individueel maakbaarheidsgehoof. Voor de een behelst dit een levensmotto in de zin van ‘pluk de dag’, een ander probeert ‘uit het leven te halen wat erin zit’. Wat die overtuigingen gemeen hebben, is dat gezondheid er de voorwaarde voor is. Ziekten en gebreken beperken de keuzemogelijkheden in het leven, en alleen al dat idéé is goed voor een regelrecht trauma. Dat kan geïllustreerd worden met de volgende paradox: hoe gezonder we worden, hoe vaker we (met lood in de schoenen) naar de dokter gaan. Een andere paradox: we tillen heel zwaar aan gezondheid, maar spannen ons er niet erg voor in. Het aantal dikke Nederlanders neemt gestaag toe en de meeste joggingschoenen worden gebruikt voor de leuk en niet voor het hardlopen.

(7) Het lijkt wel alsof gezondheid een opeisbaar recht is geworden. Wie qua vitaliteit de honderd procent niet meer haalt, eist volledige steun van de overheid. Vandaar alle commotie over rollators, medicijnknaken en andere bezuinigingsmaatregelen, die ironisch genoeg worden veroorzaakt door een groeiend beroep op de gezondheidszorg.

(8) Waar de angst er nog onvoldoende in zit, wordt die wel aangejaagd door de overheid, of door de farmaceutische industrie. In een bombardement van onrustbarende boodschappen wordt ons voortdurend aan het verstand gebracht dat we te veel drinken,

roken en eten, te weinig joggen en te vaak onveilige seks bedrijven.

(9) Pal naast het gezondheidsideaal ligt het schoonheidsideaal. Het al eerder aangehaalde onderzoek liet zien dat een meerderheid van de ondervraagden bevreesd was oud en lelijk te worden. Hoe onomstotelijker de statistieken over de vergrijzing ook zijn, we willen er kennelijk niet aan geloven. 'Forever young' luidde jaren geleden de titel van een zomerspecial van HP/De Tijd, een waandenkbeeld dat sindsdien alleen maar krachtiger is geworden. Uit het verlangen naar de eeuwige jeugd spreekt dezelfde wens naar vitaliteit als uit de grote zorg om de gezondheid.

(10) Het schoonheidsideaal is bovendien een antwoord op de toegenomen competitie in de samenleving. Waar mensen hun status – hun plek op de maatschappelijke ladder – vroeger voor een groot deel konden ontlenuen aan de groep of zuil waartoe zij behoorden, moeten zij zich nu meer en meer zien te onderscheiden als aantrekkelijk en oorspronkelijk individu. Liefst als een glamourgod of –godin zoals de showbusiness die voortvoert, desnoods met gecorrigeerde lippen en borsten en weggetrokken rimpels. Niet iedereen haakt ademloos op die trend in, maar het ideaalbeeld is duidelijk, en wie daarbij achterblijft, voelt zich toch niet helemaal op zijn gemak – Assepoester op het bal.

(11) Een ander belangrijk punt van zorg is de veiligheid. Driekwart van de Nederlanders is bang voor een inbraak. De meeste vrouwen en ouderen doen niet zomaar open als er onverwacht iemand aanbelt 's avonds. Ook de georganiseerde misdaad stemt veel mensen tot bezorgdheid. Al tien jaar lang staat bestrijding van de criminaliteit op de eerste plaats van het politieke verlanglijstje van de bevolking. Bij een meerderheid leeft de indruk dat de criminaliteit nog steeds toeneemt en dat justitie en politie daar te weinig tegen doen. De angst voor misdaad is de laatste jaren opgelopen.

(12) Nu is er ook wel reden tot bezorgdheid wanneer jaarlijks een kwart van de Nederlandse bevolking op enigerlei wijze het slachtoffer wordt van criminaliteit. Nederland steekt wat dat betreft negatief uit boven de meeste andere geïndustrialiseerde landen. Maar er schuilt wel een raadsel achter de

cijfers. Het percentage slachtoffers is al tien jaar stabiel – waarom dan toch een toename van de gevoelens van onveiligheid?

(13) Wie zich vroeger beklaagde over criminaliteit, kreeg nogal eens te horen dat hij beter een andere krant kon lezen. Maar tegenwoordig maken alle media zich druk over dat onderwerp. De zoveelste liquidatie in Amsterdam, het zoveelste geval van 'zinloos' geweld, het zoveelste zedenmisdrif: ze halen alle voorpagina's en televisiejournals. De vraag of mensen zich daardoor misschien onveiliger zijn gaan voelen, is er echter een uit de categorie kip-of-ei. De media zijn namelijk intensiever over misdaad gaan berichten, omdat zij aanvoelen dat het publiek zich over dat onderwerp druk maakt.

(14) Zoals er een gevoel van recht op gezondheid lijkt te leven, zo is er ook het idee ontstaan van een recht op veiligheid. Maar de luide roep om veiligheid weerspiegelt een gevoel van onveiligheid dat niet helemaal realistisch is. Het risico om in je rustige buurtje in de provincie om te komen door een vuurwerkcramp is verwaarloosbaar klein. Ook de kans om te worden doodgetrapt door een kortaangebonden kansarme jongere, of te sneuvelen bij een aanslag van Al-Qaida, ligt statistisch gezien ver achter de komma. De concrete gevallen van grote ongelukken, 'zinloos' geweld en terreur spreken echter zo tot de verbeelding dat ze de nuchtere kansberekening verdringen en een sterk gevoel van bedreiging oproepen.

(15) Wie bedreigd wordt, roept om hulp, en die hulp wordt van de overheid verwacht. De staat moet meer boeven vangen, harder straffen, beter controleren, niks tolereren en liefst preventief optreden. En dus komen er meer politieagenten, bewakingscamera's, veiligheidsvoorschriften, particuliere beveiligingsdiensten, gevangencellen en geheime onderzoekers. Maar al die maatregelen verbleken bij de volgende leraar die zomaar wordt doodgeschoten, of bij de ontdekking van een nieuw geschrift met bloeddorstige ideeën.

(16) De paradox rond het fenomeen angst is dat Nederland dan wel zorgelijker mag zijn geworden, maar dat het niettemin volgens andere onderzoeken een van de gelukkigste landen ter wereld is. Daarbij moet 'geluk' niet al te romantisch worden geïnterpreteerd;

eerder is hier een algemeen gevoel van welbevinden bedoeld. Maar hoe valt dat welbevinden te rijmen met al die zorgen van de Nederlander? De meest waarschijnlijke verklaring is dat we bang zijn te verliezen wat we hebben verworven, bang voor een toekomst van minder in plaats van méér. En aldus gaat men driftig op zoek naar zekerheden.

(17) De wijsheid dat het zekere boven het onzekere gaat, is al oud. Maar het zekere verliest toch op één punt van het onzekere: het

is stukken saaier. De wereld van de zekerheid is die van lijfrente, regelmaat, zo-hoort-het en de rolluiken omlaag. Die van de onzekerheid kent tenminste nog avontuur, afwisseling, durf en open vizieren.

(18) De saaiste landen zijn de gelukkigste, heet het wel. Daarom hebben gelukkige landen zoveel te klagen.

Naar: Matt Dings, journalist

Uit: HP/De Tijd, 4 juni 2004

Bijlag 2 | Instructieblad

Beste leerling,

De Universiteit van Utrecht is bezig met een onderzoek naar de begrijpelijkheid en leesbaarheid van teksten. Door mee te doen aan dit onderzoek ga jij hier een bijdrage aan leveren. Na het lezen van deze instructie krijg je de tekst 'Ape, nut Mies'. Je krijgt 20 minuten de tijd om deze tekst te lezen, dit is genoeg tijd om de informatie op een rustige en aandachtige manier tot je te nemen. Probeer de tekst grondig te lezen en neem de informatie goed in je op. We raden aan de tekst twee keer te lezen.

Na het lezen van de tekst moet je de tekst inleveren en ontvang je een vragenlijst met vragen over de tekst. Het is dus niet mogelijk tijdens het beantwoorden van de vragen terug te kijken in de tekst. De vragenlijst bestaat uit inhoudelijke meerkeuzevragen, leeservaringsvragen en algemene vragen. Probeer de vragen goed te lezen. Lever de vragenlijst in wanneer je alle vragen hebt beantwoord. Heb je nog vragen, stel ze gerust!

Veel succes en alvast bedankt!

Nadie Janssen en Eline Jansen
Derdejaars studenten Communicatie- en Informatiewetenschappen
Universiteit Utrecht

Beste leerling,

De Universiteit van Utrecht is bezig met een onderzoek naar de begrijpelijkheid en leesbaarheid van teksten. Door mee te doen aan dit onderzoek ga jij hier een bijdrage aan leveren. Na het lezen van deze instructie krijg je de tekst 'Angstig Nederland'. Je krijgt 20 minuten de tijd om deze tekst te lezen, dit is genoeg tijd om de informatie op een rustige en aandachtige manier tot je te nemen. Probeer de tekst grondig te lezen en neem de informatie goed in je op. We raden aan de tekst twee keer te lezen.

Na het lezen van de tekst moet je de tekst inleveren en ontvang je een vragenlijst met vragen over de tekst. Het is dus niet mogelijk tijdens het beantwoorden van de vragen terug te kijken in de tekst. De vragenlijst bestaat uit inhoudelijke meerkeuzevragen, leeservaringsvragen en algemene vragen. Probeer de vragen goed te lezen. Lever de vragenlijst in wanneer je alle vragen hebt beantwoord. Heb je nog vragen, stel ze gerust!

Veel succes en alvast bedankt!

Nadie Janssen en Eline Jansen
Derdejaars studenten Communicatie- en Informatiewetenschappen
Universiteit Utrecht

Bijlage 3 | Vragenlijsten

Vragen bij de tekst 'Ape, nut, Mies'

Omcirkel het juiste antwoord.

Vraag 1

De schrijver van de tekst stelt dat een 'linguae francae' op drie punten enorme voordelen biedt, welke zijn dit?

- A. Economische relaties, de gezelligheid en het saamhorigheidsgevoel.
- B. Internationale relaties, het saamhorigheidsgevoel en de cultuur.
- C. Het intermenselijke verkeer, de cultuur en de literatuur.
- D. De literatuur, het boekenverkeer en het onderwijs.

Vraag 2

In de tekst wordt een soort overgangssituatie naar een 'linguae francae' beschreven, hierbij zouden er drie talen gekozen worden, welke zijn dit?

- A. Frans, Duits en Engels.
- B. Amerikaans, Duits en Nederlands.
- C. Duits, Frans en Nederlands.
- D. Engels, Chinees en Duits.

Vraag 3

De Nederlandse tegenstanders van de 'linguae francae' noemen in de tekst een argument tegen het invoeren van één Europese taal. Welk argument is dit?

- A. Het overgaan op één universele taal in Europa zal leiden tot superioriteit van landen zoals Engeland en Frankrijk.
- B. Het invoeren van een 'linguae francae' levert meer problemen op dan voordelen.
- C. Het opgeven van de Nederlandse taal gaat ten koste van het nationalisme.
- D. Het opgeven van het Nederlands als eerste voertaal zal noodlottig zijn voor onze cultuur.

Vraag 4

In de tekst wordt de Friese taal aangehaald als vergelijking met het verdwijnen van de Nederlandse voertaal. Wat wordt in de tekst over de Friese taal gezegd? Kies het beste antwoord.

- A. Na de Tweede Wereldoorlog kwam er een periode van wederopbouw, in deze periode ging de Friese taal grotendeels verloren.
- B. De Friese taal is een populaire taal in Friesland.
- C. Het Friesch Dagblad is overgegaan op de Nederlandse taal omdat bijna niemand meer Fries spreekt of leest.
- D. Na de Tweede Wereldoorlog kwam er een periode van wederopbouw, dit zorgde voor een toename in het aantal Fries-sprekenden.

Vraag 5

Welke van de onderstaande zinnen geeft de hoofdgedachte van de tekst 'Ape, nut, Mies' het beste weer?

- A. De ontwikkeling naar één Europese communicatietaal ten koste van de kleine Europese talen is een logische en toe te juichen ontwikkeling.
- B. Gelijkberechting van de kleine Europese talen op bestuurlijk niveau leidt tot inefficiënte communicatie binnen de vergrote Europese Unie.
- C. Het uiteindelijk uitsterven van de kleine Europese talen ten gunste van één of enkele Europese communicatietalen is onvermijdelijk.
- D. Het verdwijnen van het Nederlands ten gunste van één Europese communicatietaal zal toekomstige schrijvers groot succes brengen.

Vraag 6

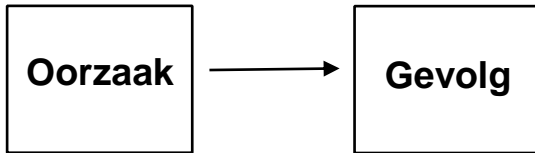
In de tekst wordt een plaats als voorbeeld genoemd, waarbij de komst van een 'linguae francae' leidde tot een succesvolle talige eenheid. Welke plaats wordt er genoemd?

- A. Antwerpen
- B. Friesland
- C. Amerika
- D. Frankrijk

Beantwoord de vragen op basis van de inhoud van de tekst die je gelezen hebt. In de tekst werden verbanden gelegd door de schrijver. Bijvoorbeeld oorzaak-gevolg of argument-stelling verbanden. In onderstaande vragen worden een aantal van deze verbanden schematisch weergegeven. De opdracht is om de goede verbanden uit de tekst te noemen. Hierbij zijn er vier mogelijkheden gegeven waaruit je er één moet kiezen. Omcirkel de juiste antwoorden.

Voorbeeldvraag

Wat is de oorzaak ?

- A. Er zijn veel verschillende culturen in Europa
- B. Er zijn veel verschillende talen in Europa.**
- C. Er bestaan meerdere dialecten in een land.
- D. Er is sprake van veel communicatieproblemen.

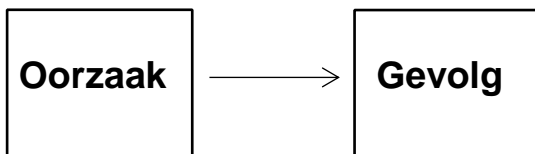
Wat is het gevolg?

- A. Veel verschillende culturen in Europa.
- B. Veel communicatieproblemen.**
- C. Het ontstaan van veel verschillende groepen in Europa.
- D. Veel ruzies tussen Europese landen.

Dus: Het hebben van veel verschillende talen in Europa leidt tot veel communicatieproblemen.

Vraag 7

De schrijver heeft het in de tekst over de manier waarop een 'linguae francae' gerealiseerd moet worden. Hij schetst hierbij een oorzaak-gevolg relatie.

Wat is de oorzaak?

- A. Het uitsterven van de moedertaal.
- B. De globalisering.
- C. Meer handelsverdragen tussen Europese landen.
- D. Het leren van de 'linguae francae' op school en de moedertaal thuis.

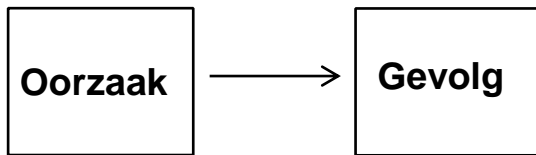
Wat is het gevolg?

- A. Tweetaligheid bij Europeanen.
- B. Ontevredenheid over de tweede taal.
- C. Het uitsterven van de moedertaal.
- D. Veel internationale talen.

Vraag 8

De schrijver heeft het in de tekst over Friesland en de Friese taal. Hij schets in de tekst wederom een oorzaak-gevolg relatie, in dit geval met betrekking tot de Friese taal.

Wat is de oorzaak?

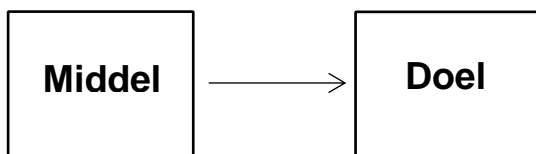
- A. Jongeren verhuizen steeds vaker van Friesland naar andere delen van Nederland.
- B. Jongeren kwamen via media meer in contact met de Nederlandse taal.
- C. Het Friesch Dagblad ging failliet.
- D. Friese jongeren hebben steeds meer contact met niet-Friese jongeren.

Wat is het gevolg?

- A. Friezen verhuizen steeds vaker naar de Randstad.
- B. Een toename van het aantal mensen dat de Friese taal spreekt.
- C. Een afname van de streektaal, er wordt steeds minder Fries gesproken.
- D. Friese jongeren kijken steeds vaker naar Nederlandse televisieprogramma's.

Vraag 9

De schrijver voorziet een mogelijk probleem wanneer er geen 'linguae francae' wordt ingesteld. Het doel is om dit probleem te voorkomen. Hij noemt een middel waarmee dit probleem voorkomen kan worden.

Wat is het middel?

- A. Cursussen voor Europeanen waarin ze de gewoonten van andere Europese landen leren kennen.
- B. Alle Europeanen moeten op school een 'linguae francae' leren spreken en verstaan.
- C. Taalcursussen voor de werknemers binnen de Europese Unie.
- D. Meer aandacht voor en onderwijs in de eigen taal van een land.

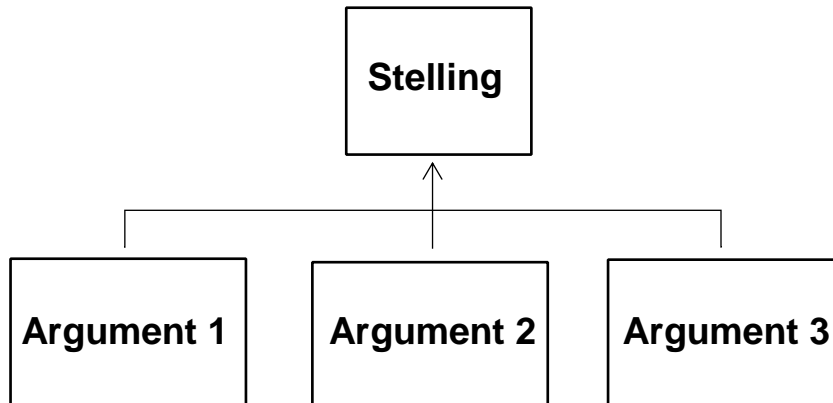
Wat is het doel?

- A. Zorgen dat mensen gemoedelijker met elkaar samenleven in Europa.
- B. Ernstige misverstanden en communicatiestoornissen in Europa voorkomen.
- C. Zorgen dat er nooit meer misverstanden ontstaan wanneer mensen in het buitenland zijn.
- D. Een groter gevoel van nationalisme creëren binnen verschillende Europese landen.

Vraag 10

De schrijver neemt een duidelijk standpunt in met betrekking tot verschillende talen in Europa. Hij verdedigt deze stelling door meerdere argumenten aan te halen in de tekst.

Wat is de stelling?

- A. Het is voordelig als kleinere talen in Europa geen officiële functie meer vervullen.
- B. Er moeten meerdere talen gesproken worden binnen Europa.
- C. Het behouden van verschillende talen in verschillende landen zorgt voor het in stand houden van de eigen cultuur.
- D. Er moet één officiële voertaal komen en alle kleinere talen moeten volledig verdwijnen.

Wat is argument 1?

- A. Het is beter voor de persoonlijke ontwikkeling als mensen meerdere talen beheersen.
- B. In Amerika en Engeland spreekt men alleen Engels, dus is het praktisch om dit als voertaal te nemen.
- C. Een taal is slechts een communicatiemiddel en functioneert beter naarmate meer mensen met elkaar in contact komen.
- D. Het hebben van een 'linguae francae' is functioneel omdat het in het dagelijks leven vaak gebruikt wordt.

Wat is argument 2?

- A. Wanneer er minder talen binnen Europa gesproken worden, zorgt dit voor een diversiteit aan culturen in Europa.
- B. Mensen uit verschillende Europese landen kunnen beter met elkaar overweg wanneer ze dezelfde taal spreken.
- C. De komst van een 'linguae francae' zal de Nederlandse literatuur doen uitsterven.
- D. Op alle gebieden waar taal geen obstakel vormt, zoals bij muziek, is de culturele integratie van Europa allang een feit.

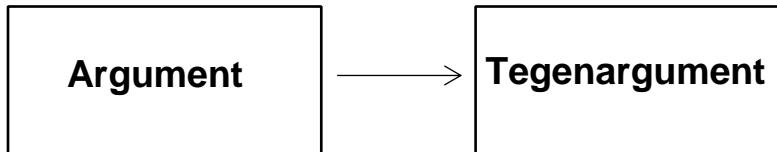
Wat is argument 3?

- A. De meeste Nederlanders zijn tegen het idee van een 'linguae francae'.
- B. Als er internationale beslissingen genomen worden en iedereen hetzelfde bestand moet lezen, is het praktischer wanneer iedereen dezelfde taal spreekt.
- C. Het is oneconomisch en onpraktisch om ieder Europees besluit, iedere wettelijke regeling en ieder vergaderingsverslag in 25 verschillende talen te vertalen en publiceren.
- D. In Amerika heeft een 'linguae francae' niet positief uitgediend.

Vraag 11

De schrijver gaat in zijn betoog uit van de stelling; “de komst van een ‘linguae francae’ biedt veel voordelen”. In de tekst wordt een argument gegeven **tegen** deze stelling. Vervolgens haalt de schrijver dit argument in de tekst weer onderuit door middel van een tegenargument. Dit doet hij om zijn eigen stelling kracht bij te zetten.

Wat is het argument?

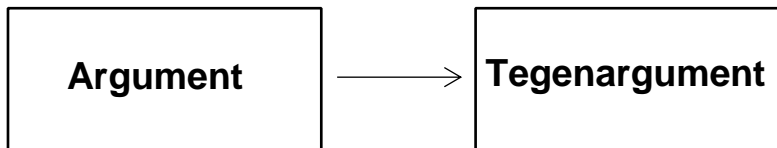
- A. De komst van een ‘linguae francae’ zal stuiten op weerstand in de samenleving.
- B. De komst van een ‘linguae francae’ heeft weinig nut, want niet iedereen kan zo maar een nieuwe taal leren.
- C. De komst van een ‘linguae francae’ zorgt voor het verdwijnen van de literatuur zoals dat van Shakespeare.
- D. De komst van een ‘linguae francae’ leidt tot het verdwijnen van de Nederlandse cultuur.

Wat is het tegenargument?

- A. De komst van een ‘linguae francae’ leidt juist tot meer culturele bloei, zoals in Antwerpen gebeurde.
- B. De komst van een ‘linguae francae’ leidt juist tot veel enthousiasme en positieve reacties onder de Nederlandse bevolking.
- C. De komst van een ‘linguae francae’ leidt juist tot een versterking van de Nederlandse cultuur.
- D. De komst van een ‘linguae francae’ leidt juist tot een nieuwe Gouden Eeuw.

Vraag 12

Verderop in de tekst bespreekt de schrijver weer een argument **tegen** zijn eigen stelling: “de komst van een ‘linguae francae’ biedt veel voordelen”. Vervolgens haalt de schrijver dit argument in de tekst weer onderuit door middel van een tegenargument.

Wat is het argument?

- A. Het invoeren van een ‘linguae francae’ leidt tot leerproblemen bij kinderen.
- B. Door de komst van een ‘linguae francae’ zullen dichters als Shakespeare populairder worden dan Vondel of Leopold.
- C. Door de komst van een ‘linguae francae’ verdwijnt de Nederlandse literatuur.
- D. Wanneer er een ‘linguae francae’ komt binnen Europa, zal het moeilijker worden om te communiceren met landen buiten Europa.

Wat is het tegenargument?

- A. De komst van een ‘linguae francae’ zorgt voor een enorme literaire en culturele groei.
- B. Belangrijke schrijvers zullen tot het Europese cultuurgood blijven behoren, door de komst van een ‘linguae francae’ verdwijnt deze literatuur niet.
- C. De komst van een ‘linguae francae’ zorgt voor een toename van de verkoop van Engelse boeken.
- D. Er ontstaat juist een hogere waardering van oude Nederlandse dichters zoals Leopold en Vondel door de komst van een ‘linguae francae’.

Vragen over de leeservaring van de tekst

Deze vragen gaan over jouw persoonlijke beoordeling van de tekst en algemene leeservaring. Er zijn dus geen goede of foute antwoorden. Kleur één bolletje per stelling in.

Ik kon de grote lijn in de tekst goed volgen	helemaal mee oneens	0 0 0 0 0 0 0	helemaal mee eens
Ik raakte af en toe de draad kwijt	helemaal mee oneens	0 0 0 0 0 0 0	helemaal mee eens
Ik kon mijn aandacht er goed bij houden	helemaal mee oneens	0 0 0 0 0 0 0	helemaal mee eens
Mijn gedachten dwaalden vaak af	helemaal mee oneens	0 0 0 0 0 0 0	helemaal mee eens

De schrijver van het stuk lijkt mij	Ondeskundig	0 0 0 0 0 0 0	deskundig
De schrijver van het stuk lijkt mij	Onbetrouwbaar	0 0 0 0 0 0 0	betrouwbaar

Ik vond de tekst	Oninteressant	0 0 0 0 0 0 0	interessant
Ik vond de tekst	Moeilijk	0 0 0 0 0 0 0	makkelijk
Ik vond de tekst	Onbegrijpelijk	0 0 0 0 0 0 0	begrijpelijk
Ik vond de tekst	Saai	0 0 0 0 0 0 0	boeiend
Ik vond de tekst	Wijdlopig	0 0 0 0 0 0 0	to-the-point
Ik vond de tekst	Rommelig	0 0 0 0 0 0 0	overzichtelijk
Ik vond de tekst	Vaag	0 0 0 0 0 0 0	concreet

Hoe vaak lees je langere teksten (> ½ A4):

- van papier (krant, boek, etc.)	(bijna) nooit	0 0 0 0 0 0 0	(bijna) altijd
- van beeldscherm (computer, laptop)	(bijna) nooit	0 0 0 0 0 0 0	(bijna) altijd
- van tablet (Ipad, etc.)	(bijna) nooit	0 0 0 0 0 0 0	(bijna) altijd
- van e-reader (Kindle, etc.)	(bijna) nooit	0 0 0 0 0 0 0	(bijna) altijd

Ik lees langere teksten (> ½ A4) bij voorkeur:

- van papier (krant, boek, etc.)	helemaal mee oneens	0 0 0 0 0 0 0	helemaal mee eens
- van beeldscherm (computer, laptop)	helemaal mee oneens	0 0 0 0 0 0 0	helemaal mee eens
- op een tablet (Ipad, etc.)	helemaal mee oneens	0 0 0 0 0 0 0	helemaal mee eens
- op een e-reader (Kindle, etc.)	helemaal mee oneens	0 0 0 0 0 0 0	helemaal mee eens

Algemene vragen

Geslacht	0 Man	0 Vrouw
Leeftijd	
Klas	
Ik had deze tekst al eerder gelezen.	0 Ja	0 Nee
Wat was je gemiddelde cijfer voor het vak Nederlands vorig jaar?	

Vragen bij de tekst 'Angstig Nederland'

Inhoudelijke vragen bij de tekst

Omcirkel het juiste antwoord.

Vraag 1

Wat is het evenement Support/Balance?

- A. Een gecombineerde beurs over leven met een handicap of een chronische ziekte.
- B. Een beurs over toiletliften, rolstoelen en looprekjes.
- C. Een bijeenkomst voor mensen die bang zijn voor ziektes en het krijgen van handicaps.
- D. Een beurs voor mensen die werken in de zorg, met mensen met een handicap.

Vraag 2

Waar vreest de Nederlander het meest voor op het gebied van gezondheid?

- A. Kanker, hartaanval of een verkeersongeluk krijgen.
- B. Invalide raken, doof of blind worden.
- C. Diabetes, reuma of artrose krijgen.
- D. Kanker krijgen of invalide raken.

Vraag 3

Waarom is het gevoel van onveiligheid volgens de schrijver onterecht?

- A. Omdat de grootste criminelen in Nederland al achter slot en grendel zitten.
- B. Omdat Nederland een rijk en veilig land is.
- C. Omdat de kans dat je slachtoffer wordt van criminaliteit, heel klein is.
- D. Omdat Nederland niet meteen het eerste land is dat doelwit zal worden van een terroristische aanslag.

Vraag 4

Naast het verlangen naar gezondheid, worden in de tekst nog twee punten genoemd waar de Nederlander naar streeft. Welke twee punten zijn dit?

- A. Jong blijven en je mooi voelen.
- B. Veiligheid en schoonheid.
- C. Schoonheid en gezondheid.
- D. Veiligheid en gelukkig zijn.

Vraag 5

Wat is de hoofdgedachte van de tekst? Kies het beste antwoord.

- A. Nederlanders hebben een te negatief zelfbeeld: ze vinden zichzelf ongezond en lelijk.
- B. Nederlanders koesteren een ongegronde angst voor ziektes, ouderdom, lelijk worden en criminaliteit.
- C. Nederlanders voelen zich onterecht slachtoffer van ziektes, criminaliteit en ouderdom.
- D. Nederlanders zijn getraumatiseerd door criminaliteit, ziektes en ouderdom.

Vraag 6

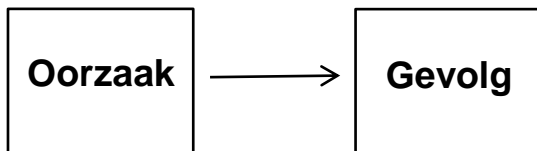
Wat bedoelt de schrijver met 'geluk' als hij het heeft over het feit dat Nederland tot een van de gelukkigste landen ter wereld behoort?

- A. Een algemeen gevoel van welbevinden.
- B. Een gevoel van geborgenheid en veiligheid.
- C. Een gevoel van optimisme en vrolijkheid.
- D. De toekomst zorgeloos tegemoet zien.

Beantwoord de vragen op basis van de inhoud van de tekst die je gelezen hebt. In de tekst werden verbanden gelegd door de schrijver. Bijvoorbeeld oorzaak-gevolg of argument-stelling verbanden. In onderstaande vragen worden een aantal van deze verbanden schematisch weergegeven. De opdracht is om de goede verbanden uit de gelezen tekst te noemen. Hierbij zijn er vier mogelijkheden gegeven waaruit je er een moet kiezen. Omcirkel de juiste antwoorden.

Voorbeeldvraag

Wat is de oorzaak?

- A. Nederlanders leven nu een gelukkiger leven dan vroeger.
- B. **Nederlanders zijn bang om te verliezen wat ze hebben.**
- C. Nederlanders zijn heel gelukkig met wat ze hebben.
- D. Nederlanders zijn heel bang om ongelukkig te worden.

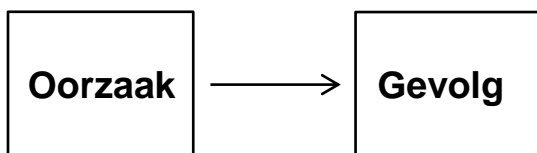
Wat is het gevolg?

- A. Nederlanders hebben weinig zorgen.
- B. **Nederlanders hebben altijd zorgen ondanks dat ze gelukkig zijn.**
- C. Nederlanders worden steeds ouder.
- D. Nederlanders gaan vaker naar de dokter.

Dus: De Nederlanders zijn bang om te verliezen wat we hebben waardoor ze altijd zorgen hebben ondanks dat ze gelukkig zijn.

Vraag 7

De schrijver beschrijft in de tekst de heersende mentaliteit van de Nederlander. Deze mentaliteit (gevolg) heeft een bepaalde oorzaak.

Wat is de oorzaak?

- A. Tegenwoordig leeft het levensmotto 'pluk de dag' onder de Nederlanders.
- B. Op beurzen over ziektes en handicaps wordt veel bewustzijn gecreëerd over dit onderwerp.
- C. Het aanjagen van meer angst door de overheid en farmaceutische industrie, door het voortdurend uitzenden van onrustbarende boodschappen.
- D. Onder Nederlanders heerst het individueel maakbaarheidsgehoof.

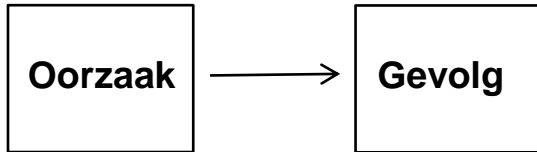
Wat is het gevolg?

- A. Nederlanders vinden het prettig om vaker naar de dokter te gaan.
- B. Nederlanders vinden het niet erg om steeds dikker te worden.
- C. Nederlanders worden steeds banger om dood te gaan.
- D. Nederlanders hebben nog meer angst voor gezondheidskwalen.

Vraag 8

De schrijver heeft het over de huidige instelling (oorzaak) van veel Nederlanders. Deze instelling zorgt volgens de schrijver voor een negatief gevolg.

Wat is de oorzaak?

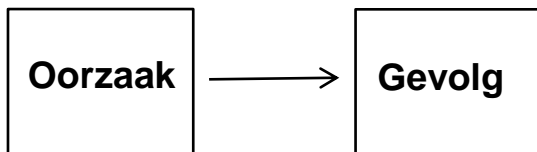
- A. Nederlanders willen heel gezond leven.
- B. Nederlanders zijn bevangen door een individueel maakbaarheidsgeloof.
- C. Nederlanders vinden dat ze het beste uit het leven moeten halen.
- D. Nederlanders vinden gezond eten en bewegen minder belangrijk.

Wat is het gevolg?

- A. Men is bang om door ziekte in keuzemogelijkheden beperkt te worden.
- B. Men is bang om slachtoffer te worden van criminaliteit.
- C. Nederlanders zijn bang om oud en lelijk te worden.
- D. Nederlanders zijn getraumatiseerd door ziektebeelden.

Vraag 9

De schrijver beschrijft een heersende opvatting (oorzaak) onder de meeste Nederlanders. Deze opvatting zorgt voor een bepaald gevolg.

Wat is de oorzaak?

- A. Nederlanders overschatten de kans dat ze kanker, een hartaanval of een verkeersongeval krijgen.
- B. Nederlanders gaan steeds vaker naar beurzen over handicaps en chronische ziektes.
- C. Er bestaat een groot verlangen naar een beter leven in de Nederlandse samenleving.
- D. Er bestaat een groot verlangen naar vitaliteit en jeugdigheid in de Nederlandse samenleving.

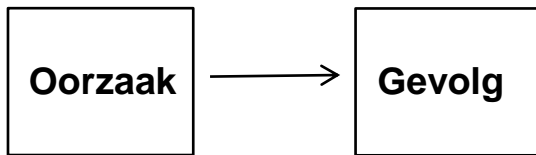
Wat is het gevolg?

- A. Nederlanders worden gemiddeld steeds ouder.
- B. Nederlanders nemen een nieuw levensmotto aan.
- C. Nederlanders zijn bang voor ouderdom en lelijkheid.
- D. Nederlanders hebben nog nooit zo gezond gegeten.

Vraag 10

De schrijver beschrijft de situatie met betrekking tot het huidige schoonheidsideaal (oorzaak). Deze situatie heeft volgens de schrijver een bepaald gevolg.

Wat is de oorzaak?

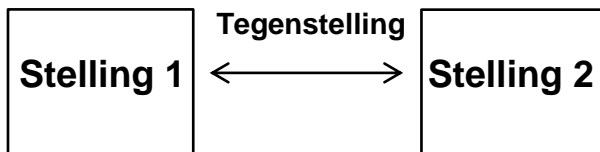
- A. Nederlanders zijn gemiddeld veel knapper dan dat ze vroeger waren.
- B. Er bestaat een toegenomen competitie wat betreft schoonheid in de samenleving.
- C. Nederlanders zijn veel meer bezig met hun uiterlijk.
- D. Nederlanders behoren niet meer tot een bepaalde groep of zuil in de samenleving.

Wat is het gevolg?

- A. Nederlanders hebben een groter verlangen om te voldoen aan het schoonheidsideaal en hierop wordt meer nadruk gelegd.
- B. Tegenwoordig laten Nederlanders veel meer veranderen aan hun uiterlijk dan dat men vroeger deed.
- C. De nadruk in de samenleving ligt op 'het mooi moeten zijn'.
- D. Nederlanders zijn gemiddeld meer gaan sporten in vergelijking met andere Europese landen.

Vraag 11

Aan het einde van de tekst trekt de schrijver een aantal conclusies wat betreft de zorgen die Nederlanders met zich meedragen in relatie tot geluk. Hij schetst in de laatste alinea een tegenstelling.

Wat is stelling 1?

- A. Nederlanders maken zich steeds meer zorgen.
- B. De levensverwachting van Nederlanders ligt hoog.
- C. Nederlanders zijn heel erg bang om slachtoffer te worden van criminaliteit.
- D. Nederlanders laten steeds vaker hun lippen corrigeren en rimpels opvullen.

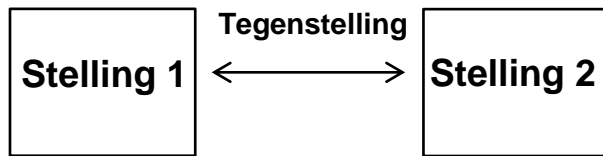
Wat is stelling 2?

- A. Het aantal dikke Nederlanders neemt gestaag toe.
- B. Nederland behoort tot de gelukkigste landen van de wereld.
- C. Nederlanders zijn gezonder gaan leven.
- D. Nederlanders gaan vaker naar de dokter.

Vraag 12

Aan het einde van de tekst trekt de schrijver een aantal conclusies wat betreft de zorgen die Nederlanders met zich meedragen in relatie tot geluk. Hij schetst in deze laatste alinea een tegenstelling.

Wat is stelling 1?

- A. Nederlanders klagen veel omdat ze ontevreden zijn.
- B. Het klagen van Nederlanders vloeit voort uit geluk.
- C. Nederlanders hebben een goede gezondheid.
- D. De angst voor het slachtoffer worden van criminaliteit komt voort uit de onveiligheid in Nederland.

Wat is stelling 2?

- A. Nederlanders klagen nooit want ze hebben een positief levensmotto.
- B. Nederlanders hebben geen reden tot klagen want ze zijn gelukkig.
- C. Nederlanders worden steeds ouder.
- D. Nederlanders worden steeds ongelukkiger.

Vragen over de leeservaring van de tekst

Deze vragen gaan over jouw persoonlijke beoordeling van de tekst en algemene leeservaring. Er zijn dus geen goede of foute antwoorden. Kleur één bolletje per stelling in.

Ik kon de grote lijn in de tekst goed volgen	helemaal mee oneens	0 0 0 0 0 0 0	helemaal mee eens
Ik raakte af en toe de draad kwijt	helemaal mee oneens	0 0 0 0 0 0 0	helemaal mee eens
Ik kon mijn aandacht er goed bij houden	helemaal mee oneens	0 0 0 0 0 0 0	helemaal mee eens
Mijn gedachten dwaalden vaak af	helemaal mee oneens	0 0 0 0 0 0 0	helemaal mee eens

De schrijver van het stuk lijkt mij	ondeskundig	0 0 0 0 0 0 0	deskundig
De schrijver van het stuk lijkt mij	onbetrouwbaar	0 0 0 0 0 0 0	betrouwbaar

Ik vond de tekst	oninteressant	0 0 0 0 0 0 0	interessant
Ik vond de tekst	moeilijk	0 0 0 0 0 0 0	makkelijk
Ik vond de tekst	onbegrijpelijk	0 0 0 0 0 0 0	begrijpelijk
Ik vond de tekst	saai	0 0 0 0 0 0 0	boeiend
Ik vond de tekst	wijdlopig	0 0 0 0 0 0 0	to-the-point
Ik vond de tekst	rommelig	0 0 0 0 0 0 0	overzichtelijk
Ik vond de tekst	vaag	0 0 0 0 0 0 0	concreet

Hoe vaak lees je langere teksten (> ½ A4):

- van papier (krant, boek, etc.)	(bijna) nooit	0 0 0 0 0 0 0	(bijna) altijd
- van beeldscherm (computer, laptop)	(bijna) nooit	0 0 0 0 0 0 0	(bijna) altijd
- van tablet (Ipad, etc.)	(bijna) nooit	0 0 0 0 0 0 0	(bijna) altijd
- van e-reader (Kindle, etc.)	(bijna) nooit	0 0 0 0 0 0 0	(bijna) altijd

Ik lees langere teksten (> ½ A4) bij voorkeur:

- van papier (krant, boek, etc.)	helemaal mee oneens	0 0 0 0 0 0 0	helemaal mee eens
- van beeldscherm (computer, laptop)	helemaal mee oneens	0 0 0 0 0 0 0	helemaal mee eens
- op een tablet (Ipad, etc.)	helemaal mee oneens	0 0 0 0 0 0 0	helemaal mee eens
- op een e-reader (Kindle, etc.)	helemaal mee oneens	0 0 0 0 0 0 0	helemaal mee eens

Algemene vragen

Geslacht 0 Man 0 Vrouw

Leeftijd

Klas

Ik had deze tekst al eerder gelezen 0 Ja 0 Nee

Wat was je gemiddelde cijfer voor het vak Nederlands vorig jaar?

Bijlage 3 | Antwoordmodel vragenlijsten

Tekst 1 'Ape, nut, Mies'

1. C
2. A
3. D
4. A
5. A
6. C
7. D A
8. B C
9. B B
10. A C D C
11. D A
12. C B

Tekst 2 'Angstig Nederland'

1. A
2. A
3. C
4. B
5. B
6. A
7. C D
8. B A
9. D C
10. B A
11. A B
12. B B